ACADEMY FOR DIGITAL HUMANITIES – GEORGIA

ციფრული ქართველოლოგია

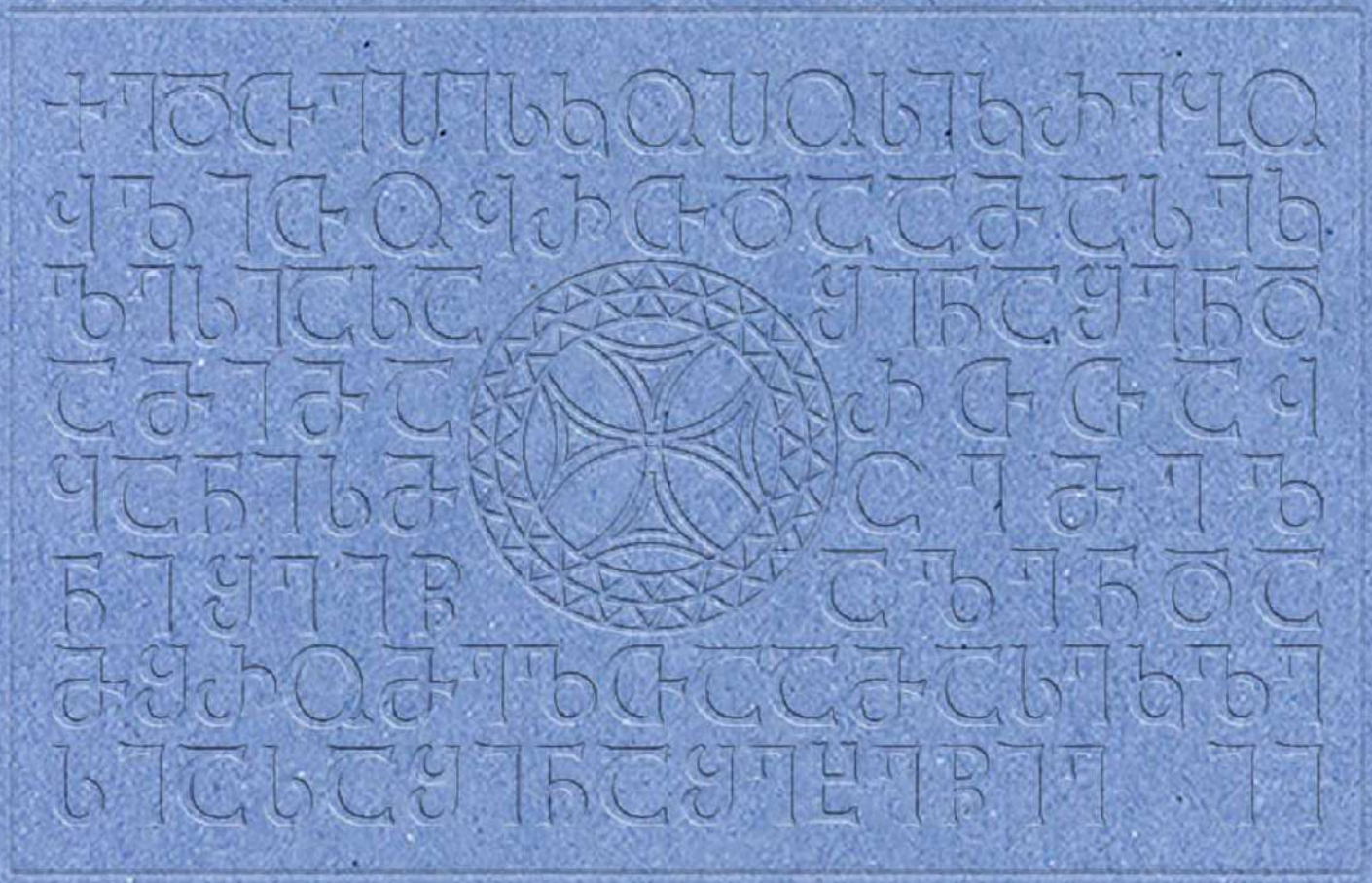

Digital Kartvelology

INTERNATIONAL BILINGUAL JOURNAL

VOLUME 2

The Bilingual Scientific Online Journal of the **Academy for Digital Humanities**

დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია - საქართველოს

ორენოვანი საერთაშორისო სამეცნიერო ონლაინჟურნალი

დიგიტალური ქართველოლოგია

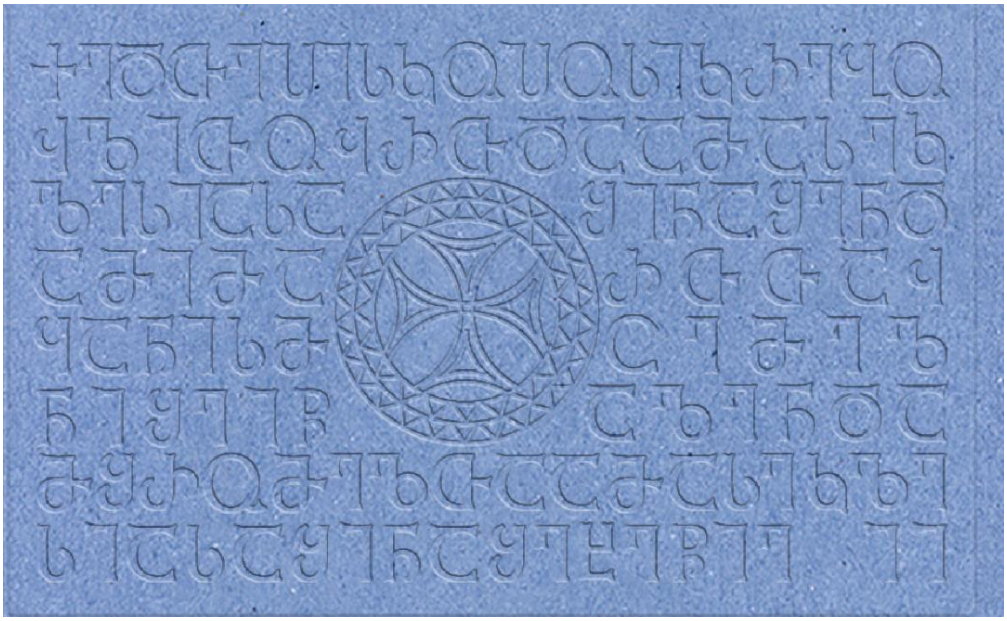

Digital Kartvelology

Volume 2

Dedicated to the Memory of Winfried Boeder (2.4.1937 – 22.12.2023)

ეძღვნება ვინფრიდ ბოედერის (2.4.1937 – 22.12.2023) ხსოვნას

Tbilisi / თბილისი

2023

The journal **Digital Kartvelology** aims to promote the development of Digital Kartvelology and to create an academic platform for specialists working in Digital Humanities to publish scientific papers. The journal covers the following fields: Digital Humanities, Digital Kartvelology, Digital Rustvelology, Digital Caucasiology, Digital Lexicography, Translation Studies, Georgian Language Technologies, Corpus linguistics, Documentary Linguistics, Digital Manuscript Studies.

ჟურნალი **დიგიტალური ქართველოლოგია** მიზნად ისახავს დიგიტალური ქართველოლოგიის განვითარების ხელშეწყობას და წარმოადგენს აკადემიურ პლატფორმას აღნიშნული მიმართულების სპეციალისტებისთვის სამეცნიერო ნაშრომების გამოსაქვეყნებლად. ჟურნალში წარმოდგენილია შემდეგი დარგები: დიგიტალური ჰუმანიტარია, დიგიტალური ქართველოლოგია, დიგიტალური რუსთველოლოგია, დიგიტალური კავკასიოლოგია, დიგიტალური ლექსიკოგრაფია, თარგმანმცოდნეობა, ქართული ენის ტექნოლოგიები, კორპუსლინგვისტიკა, დოკულინგვისტიკა, ხელნაწერთა დიგიტალური შესწავლა.

Scientific Council:

Chairman of the Scientific Council: Jost Gippert (Germany)
Members of the Scientific Council: Manana Tandashvili (Germany), Paul Meurer (Norway), Bernard Outtier (Franch), Iryna Gurevych (Germany), Tony McEnery (England), Mzekala Shanidze (Georgia), Tinatin Margalitadze (Georgia), Nino Pirtskhalava (Georgia), Vakhtang Litcheli (Georgia)
Secretary of the Scientific Council: Mariam Kamarauli (Germany)

სამეცნიერო საბჭო:

სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე: იოსტ გიპერტი (გერმანია)
სამეცნიერო საბჭოს წევრები: მანანა თანდაშვილი (გერმანია), პაულ მოირერი (ნორვეგია), ბერნარ უტიე (საფრანგეთი), ირინა გურევიჩი (გერმანია), ტონი მაკენერი (ინგლისი), მზექალა შანიძე (საქართველო), თინათინ მარგალიტაძე (საქართველო), ნინო ფირცხალავა (საქართველო), ვახტანგ ლიჩელი (საქართველო)
სამეცნიერო საბჭოს მდივანი: მარიამ ყამარაული (გერმანია)

Editorial Board:

Manana Tandashvili (Editor-in-Chief), Darejan Tvaltvadze (Editor), Ramaz Khalvashi, Maia Lomia, Ketevan Margiani, Ketevan Datukishvili, Khatuna Beridze, Natia Dundua (Executive Secretary), Kakhaber Loria, Luka Nakhutsrishvili

სარედაქციო საბჭო:

მანანა თანდაშვილი (მთავარი რედაქტორი), დარეჯან თვალთვაძე (რედაქტორი), რამაზ ხალვაში, მაია ლომია, ქეთევან მარგიანი, ხათუნა ბერიძე, ნათია დუნდუა (აღმასრულებელი მდივანი), კახაბერ ლორია, ლუკა ნახუცრიშვილი

© Academy for Digital Humanities - Georgia
© დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია - საქართველო

ISSN: 2720-8427 (online)

Digital Kartvelology, Vol. 2

დიგიტალური ქართველოლოგია, ტომი 2

Contents / სარჩევი:

Preface (Manana Tandashvili, Jost Gippert) V

წინასიტყვაობა (მანანა თანდაშვილი, იოსტ გიპერტი) IX

Address to the Symposium's Participants (Mzekala Shanidze) XVI

მიმართვა სიმპოზიუმის მონაწილეებისადმი (მზექალა შანიძე) XVI

I. History of Sciences / მეცნიერების ისტორია

George Hewitt (School of Oriental and African Studies, London)
Studying Kartvelian/Caucasian Languages in the Soviet Period and Today 1

ჯორჯ ჰიუიტი
ქართველურ/კავკასიურ ენათა შესწავლა საბჭოთა პერიოდში და დღეს 12

II. Lexicography / ლექსიკოგრაფია

Donald Rayfield (Queen Mary University, London)
The Indigestible Impact of English on the Modern Georgian Lexicon 14

დონალდ რეიფილდი
ინგლისური ენის დამღუპველი ზეგავლენა თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკაზე 27

III. Linguistics / ენათმეცნიერება

Jost Gippert (University of Hamburg)
Old Georgian "Suffixaufnahme" Revisited (II) 29

იოსტ გიპერტი
"Suffixaufnahme"-ს რევიზიისათვის ძველ ქართულში (II) 56

IV. Documentary Linguistics / დოკულინგვისტიკა

Ramaz Khalvashi (Shota Rustaveli Batumi State University)
Batumi Linguoculturological Digital Archive: New Perspectives of the Documentation of the Adjara Region 57

რამაზ ხალვაში
ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი: დოკუმენტირების ახალი პერსპექტივები 69

Karina Vamling (Malmö University)
An Exploration of the Urban Linguistic Landscape of Batumi: The Case of Luka Asatiani Street 70

კარინა ვამლინგი
ურბანული ლანდშაფტის ლინგვისტური კვლევისათვის ბათუმში: ლუკა ასათიანის ქუჩის მაგალითი 81

V. Digital Rustvelology / დიგიტალური რუსთველოლოგია

Manana Tandaschwili (University of Frankfurt), Mariam Kamarauli (University of Hamburg)
Translating the Stylistic Devices of *The Knight in the Panther's Skin* (The case of the 'sun') 82

მანანა თანდაშვილი, მარიამ ყამარაული
„ვეფხისტყაოსანში“ გამოყენებული მხატვრული ხერხების თარგმნისათვის
(მეტაფორის შემცველი მიმართვის ფორმულის თარგმნის მაგალითზე) 104

VI. Digital Manuscript Studies / ხელნაწერთა დიგიტალური შესწავლა

Bernard Outtier (Bibliothèque du Caucase, Saint-Martin-de-la-Mer)
Colligite fragmenta: Fragments of Dispersed Caucasian Manuscripts Virtually Reunited 106

ბერნარ უტიე
Colligite fragmenta: დანაწევრებულ და ვირტუალურად გამთლიანებულ კავკასიურ ხელნაწერთა ფრაგმენტები 123

Theresa Zammit Lupi (Charles Francis University, Graz)
A Codicological Description of the Georgian Lectionary at Graz University Library 124

ტერეზა ზამიტ ლუპი
გრაცის ქართული ლექციონარის კოდიკოლოგიური აღწერილობა 132

Maia Matchavariani (Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts, Tbilisi)
The Georgian Life of Paul of Thebes 135

მაია მაჭავარიანი
პავლე თებელის „ცხოვრების“ უძველესი ქართული ვერსია 169

Christa Müller-Kessler (Friedrich Schiller University, Jena)
Addendum to John Chrysostom's Homily *de poenitentia* (CPG 4631; PG 60, 765–768) in Christian Palestinian Aramaic 170

კრისტა მიულერ-კესლერი
იოანე ოქროპირის ჰომილიის *de poenitentia* (CPG 4631; PG 60, 765–768)
ქრისტიანულ-პალესტინური არამეული ტექსტის ერთი დამატებითი ფურცელი 176

VII. Digital Caucasiology / დიგიტალური კავკასიოლოგია

Paul Meurer (University of Bergen)
Towards a Treebank of Abkhaz. The AbNC, Analysing Abkhaz, and the Importance of Good Tools 177

პაულ მოირერი
აფხაზური ენის ხეთა ბანკი. აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსი, აფხაზური ენის ანალიზი და შესაფერისი ინსტრუმენტები 186

Nina Dobrushina (Laboratoire Dynamique du Langage, CNRS, Lyon)
Nakh-Daghestanian Languages: Digital Resources and some Examples of their Use 188

ნინა დობრუშინა
ნახურ-დაღესტნური ენები: ციფრული რესურსები და მათი გამოყენების რამდენიმე მაგალითი 199

The Georgian Life of Paul of Thebes

Maia Matchavariani (Tbilisi)

The veneration of saints is one of the central elements of Christian culture. The study of the cults of saints in Late Antiquity gives us a better understanding of the cultural processes of contemporary Byzantium and the Christian East. Paul of Thebes, who lived presumably in the 3rd –4th centuries,[1] is one of those early saints, and the study of the origins of Paul's cult in the Georgian realm yields particularly interesting material for the history of literary exchange in Eastern Christianity.

1. The *Life of Paul of Thebes* in the ancient Georgian literature

The ancient Georgian manuscripts preserve three different versions of the *Life of Paul of Thebes*, which date between the 9th and 16th centuries. The earliest Georgian version of the *Vita* is found in two Georgian homiliaries, the *mravaltavi*s of Udabno[2] and of *Parkhali*.[3] The Georgian text in the present edition is based on these two manuscripts (see below).

The second Georgian version of the *Vita* is a translation of the Greek metaphrastical redaction, which is preserved in eight Georgian manuscripts dating between the 12th and 16th centuries.[4] The Georgian narrative follows the Greek original meticulously. It contains Greek transliterated words and multiple syntactical constructions which are unusual in the Georgian language. Considering these peculiarities of the translation method, it can be assumed that this translation was done after the 11th century when a strong Hellenophile tendency took hold in the Georgian translation tradition.[5]

The third Georgian *Vita* is a short version that is included in George the Hagiorite's *Great Synaxarion*. This text is a translation of the entry on Paul in the Constantinopolitan Synaxary.[6]

1.1 The *mravaltavi* is one of most important types of Georgian collective manuscripts, reflecting the earliest stage of the Georgian liturgy; it represents a hagiographic-homiletic

---

[1] Παῦλος ὁ Θηβαῖος, *Paulus Eremita*, also called "Paul the First Hermit", *c*. 227–341 (cf. http://csla.history.ox.ac.uk/record.php?recid=S00089, Saint's ID 00089). In Georgian the saint is called პავლე (*Pavle*).

[2] Monastery complex named after St. John the Baptist in Guria, Chokhatauri municipality, on the slope of Mount Ascension. The main building, the small hall church of St. John the Baptist, is half-cut into the rock. *Udabno* (უდაბნო) means 'monastic hermitage' (lit. 'desert').

[3] The cathedral of Parkhali is located in historical Tao, in the Parkhlistskali valley of the left tributary of the Chorokhi River, on the eastern slope of the Lazistan or Pontos mountains (near the present town of Yusufeli, Artvin Porvince, Turkey). The monastery was built by King Davit III Kouropalates in the 10th c. (before 973).

[4] KKNCM A-79 (12th–13th cc.), ff. 95r–105v; KKNCM A-90 (13th c.), ff. 261v–270v; KKNCM A-129 (12th–13th cc.); KHM 13 (16th c.), 127r–137r; Sin. georg. 91 (14th c.), 176v–186r; Jer. georg. 17 (13th-14th cc.), Jer. georg. 18 (13th–14th cc.), ff. 215r–227r; cf. Gabidzashvili 2004: 304). The text is not published.

[5] The aim of the Georgian "Hellenophilism" was to achieve literal, word-for-word translations. The beginning of this translation tradition is associated with Ephrem Mtsire, Georgian translator and Hellenophile scholar, who developed the concept and the methodology in the 2nd half of the 11th c. on the Black Mountain near Antioch (cf. Otkhmezuri 2022: 293–295; Aleksidze 2021: 629–630).

[6] Cf. Delehaye 1902: 163–166.

supplement to the *lectionary* used in the services from the 5th–6th until the 10th–11th centuries.[7] The name *mravaltavi*, lit. 'multi-chapter', is of Georgian origin and was formed by the same principle as the word *otkhtavi* (lit. 'four chapters') denoting the four Gospels. The formation of the *mravaltavi* probably began in either the 5th or the 6th century and ended in the 7th century. Together with similar Syriac and Arabic collections, the Georgian *mravaltavi* might have derived from a Greek archetype which underwent certain changes due to local liturgical requirements; however, detailed research has shown that it is not related to the existing Greek panegyricons and typologions, as well as Arabic and Syriac panegyricons, except for some general similarities.[8]

1.1.1 The *mravaltavi* of Udabno[9] (KKNCM A-1109; cf. Fig. 1) is written on parchment and severely damaged. It is incomplete, unbound, and currently contains 179 leaves (dimensions 33 × 30 cm). However, the quire numbering that is preserved in the manuscript suggests that the codex initially consisted of 400 folios. The entire manuscript, except for the inserted sheets, was copied by a single scribe in one column. The text is written in a beautiful *asomtavruli* script, dating to the 9th–10th centuries. The codex contains mainly sermons of Church fathers (John Chrysostom, Ephrem the Syrian, Cyril of Jerusalem, Meletios of Antioch, and others) concerning the great feasts (Baptism, Great Lent, Pentecost, Transfiguration, and others) and only a few texts on saints (St. Antony the Great, St. Paul of Thebes, the holy hermits, St. Peter and other apostles), in total 66 texts.

The five folios (ff. 14r–18v) containing the *Vita* of Paul of Thebes do not belong to the original manuscript. They were removed from another manuscript and were inserted later into the *mravaltavi*. Paul's *Vita* begins on line 11 of f. 14r. The top of this folio contains the end of the text from the page preceding the inserted leaf. The fact that the last few lines from f. 13v are duplicated here suggests that the inserted leaves were removed from a collection similar to the Udabno *mravaltavi*, perhaps from a same type of collection. In contrast to the main text of the Udabno *mravaltavi*, the inserted folios are written in *nuskhuri* script. Based on the outline of the letters, they could be dated earlier than the rest of the manuscript, by the first half of the 9th century. These leaves thus represent one of the oldest examples of the Georgian *nuskhuri* script.[10] On the basis of this palaeographical feature, it can at the same time be said that the Georgian translation of Paul's *Vita* was accomplished not later than the second half of the 8th century.

1.1.2 The *mravaltavi* of Parkhali (KKNCM A-95; cf. Fig. 2) is also written on parchment and is dated to the beginning of the 11th century.[11] The manuscript is damaged and incomplete, but in a better condition than the Udabno *mravaltavi*. It consists of 655 folios (dimensions 45.5 cm × 35.5 cm) and is written in *nuskhuri* script in two columns. This collection contains both homilies of the Church fathers (John Chrysostom, Athanasios of Alexandria, Cyril of Jerusalem, Basil the Great, Ignatius of Antioch, original homilies of Ioane of Bolnisi, a Georgian author allegedly of the 7th century,[12] and others) for the great feasts (Annunciation,

[7] Regarding this type of homiletical-hagiographical compendium cf. Van Esbroeck 1975; Abuladze 1944; Mgaloblishvili 1991; Shanidze et al. 1994; Maisuradze et al. 1999; Mgaloblishvili 2001; Tseradze 2005; Gippert 2016 and 2019; Otkhmezuri 2022.

[8] Maisuradze et al. 1999.

[9] For a full description cf. Sharashidze 1954: 93–101; Van Esbroeck 1975: 29–49. The contents of this codex are published, see Shanidze et al. 1994.

[10] Shanidze et al. 1994: 19.

[11] Full description in Bregadze et al. 1973: 361–393; Van Esbroeck 1975: 54–60.

[12] Maisuradze 1999: 71–109; Tarkhnishvili 1960: 280–282; id. 1955: 90, 382.

Nativity, Baptism, and others), but also a large collection of texts on saints (St. James, brother of the Lord, St. Catherine, St. Marina, St. Procopius, St. Sergius and St. Bacchus, and others), in total 149 texts.

The text of the *Vita* is of the same redaction in both manuscripts, which suggests that they derived from the same source. However, the text of the Parkhali *mravaltavi* was not copied directly from that of Udabno. Multiple variant readings clearly demonstrate that both depended on the same archetype but were created via different intermediate manuscripts.

1.2 The Georgian *Life* is a translation of the so-called version ***b***[13] of the Greek *Vita* of Paul of Thebes. All in all, it follows the Greek original quite accurately, keeping even the same word order from time to time. However, despite such closeness to the Greek version, it is not a word-by-word translation. The translation respects the contemporary norms of the Georgian language and does not contain transliterated Greek words or syntactic constructions that are unusual in the Georgian language.

At the same time, the Georgian text contains passages which differ from version ***b*** by the addition or omission of words, short sentences, and paraphrased wordings. These differences between the Georgian and the Greek versions cannot be traced to any known Greek manuscript containing version ***b.*** Some of them could be the result of flaws in the Greek manuscript that was used for the translation. For example, in the eighth chapter of the *Vita*, the phrase "whom the pagans call 'satyros'" should have been translated into Georgian with the word სატყროს (*satyros*), but it seems that the Greek text was not clear at this point and the translator could not read the first syllable. This is how the unknown word ტყროს (*tyros*) appeared in this passage.

Presumably, the same kind of condition – a flaw of the Greek manuscript – was the reason for another striking discrepancy, in the name of the emperor *Decius* appearing as ევრის- (*Euris-*) in the Georgian translation.

2. Paul of Thebes in the Georgian liturgy

Paul of Thebes is one of those saints whose commemoration begins in the early period of formation of the Georgian liturgy (5th–6th centuries), and continues to the present day.

The history of the Georgian ecclesiastical tradition can be conventionally divided into several stages, according to the liturgical sources that are preserved to the present day. Initially, from the 5th to the 10th century, the Georgian liturgical service followed the Jerusalem rite.[14] The original Greek texts, which described the Jerusalem liturgical rite of that period, have been lost but can be reconstructed based on the ancient Georgian and Armenian translations. The Georgian liturgical texts representing the Hagiopolitan rite are preserved in different hymnographical, homiletical, and other compendia.[15]

The Georgian version of the *Jerusalem Lectionary*, which preserves the 7th-century translation of the lost Greek model,[16] commemorates Paul of Thebes only once, on 3 February together

[13] For the Latin and Greek versions of the *Vita* (edited by John Frank Cherf and Katharine Tubbs Corey) cf. Oldfather et al. 1943: 65–250.
[14] Galadza 2018: 29–38; Frøyshov 2012: 227–229.
[15] Otkhmezuri 2022: 58–75; Frøyshov 2012: 233–253; Galadza 2018: 49–56. For *mravaltavi*s see note 7.
[16] Tarkhnishvili 1959–1960.

with other desert fathers.[17] Antony the Great is commemorated separately, on 17 January.[18] The oldest *Iadgari,* a hymnographic addition to the *Jerusalem Lectionary,* does not mention Paul at all. It commemorates Antony the Great on 17 January,[19] and the desert fathers, without listing their names, on 28 January.[20]

The Georgian manuscript Sinai, St. Catherine's Monastery, georg. (hereafter: Sin. georg.) 34 is one of most important codices presenting the transition process of the Georgian liturgy from the Jerusalem rite to the Constantinople liturgy. It was compiled by Iovane Zosime (John Zosimus), a monk of the Laura of St. Sabbas, in the 40s–60s of the 10th century. The calendar of the given manuscript is of particular interest since here, as Iovane Zosime states, "all the new and the old feasts are recorded fully".[21] Here, the calendar of the *Jerusalem Lectionary* is supplemented with commemorations taken from the St. Sabbas and the Constantinople calendars, and it lists certain saints who are not mentioned in any other known calendars.[22] As a result of this compilation, Iovane Zosime's calendar frequently commemorates the same saints several times on different dates, which suggests divergent origins of his sources. Paul of Thebes is commemorated in it even five times, on the following dates: 18 January,[23] 3 February,[24] 21 September,[25] 31 October,[26] and 6 November.[27] In these commemorations there is no indication to which event (the saint's death, transfer of relics, etc.) each of them relates.

The *Great Synaxarion* compiled by George the Hagiorite[28] in the second half of the 11th century is the pinnacle of the transition process from the Georgian liturgical practice to the

---

[17] "თთუესა ფებერვალსა ჳ. კსენებაჲ წმიდათაჲ ამბა პავლესი, მარკოზისი, პანფილწსი, ამონასი, ევლოგისი, ამბა ოქისი და სხუათა მრავალთა" – "Month of February, 3. Commemoration of Abba Paul, Mark, Pamphilus, Amona, Eulogius, Abba Ok and many others" (Tarkhnishvili 1959–1960: I, p. 37).

[18] "თთუესა იანვარსა ი˜ზ, კსენებაჲ მამისა ჩუენისა ანტონისა" – "Month of January, 17. Commemoration of our Father Antony" (Tarkhnishvili 1959–1960: I, 27).

[19] Metreveli et al. 1980.

[20] Metreveli et al. 1980: 79–85.

[21] Sin. georg. 34, fol. 143v, ll. 6–7: "რომელსა შინა წერილ არიან დღესასწაულნი ყოველნი ახალნი და ძუელნი" (Garitte 1958: 16; see https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00279386875-ms/?sp=149).

[22] Garitte 1958: 20–37. In his edition, Garitte identifies the saints commemorated in Iovane Zosime's calendar, but some of them are of unknown origin, e.g. Theodosius and Barabbas on 12 February (f. 25vb, see https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00279386875-ms/?sp=29; Garitte 1958: 50 and 157), Gerontius on 14 March (f.16ra, see ib.; Garitte 1958: 55 and 177), and others.

[23] "...ამბა პავლე განშორებულისაჲ, რომელი უწინარწს ანტონისა გავიდა უდაბნოდ" – "of Abba Paul the Recluse, who went to the desert before Antony" (f. 25ra, see https://www.loc.gov/resource/ amedmonastery.00279386875-ms/?sp=28; Garitte 1958: 45 and 134).

[24] "...და ამბა პავლესი და მარკოზისი და პანფილესი და ამონაჲსი და ევლოგისი და აბუქისი და სხუათაცა მრავალთა მამათა" – "of Abba Paul and Mark and Pamphilus and Amon and Eulogius and Abuk and many others, too" (f. 25va, see https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00279386875-ms/?sp=29; Garitte 1958: 48 and 149).

[25] "...და პავლეჲსი თებაიდელისაჲ, ანტონისი მამისაჲ დიდისა" – "and of Paul of Thebes, of Antony the Great" (f. 31ra, see https://www.loc.gov/resource/amedmonastery.00279386875-ms/?sp=34; Garitte 1958: 91 and 335).

[26] "ამბა პავლე მონაზონისაჲ" – "of Abba Paul the Monk" (f. 32rb, see https://www.loc.gov/resource/ amedmonastery.00279386875-ms/?sp=35; Garitte 1958: 101 and 372).

[27] "...და პავლე თებელისაჲ" – "and of Paul of Thebes" (f. 32rb, see ib.; Garitte1958: 102 and 378). According to Garritte (ib.), this mention does not appear in the Greek Synaxarion. Actually, 6 November is not the day of commemoration of Paul of Thebes but of Paul the Confessor, Patriarch of Constantinople (Sergius 1876: 349–350). Apparently, in some calendar used as a source by Iovane Zosime, this Paul was confused with Paul of Thebes.

[28] George (Giorgi/Georgi) the Hagiorite (1009–1065) was one the most important figures in the cultural life of medieval Georgia. It can be said that he concluded the transition process of the Georgian ecclesiastical practice to the Byzantine liturgical rite by creating revised versions of the Georgian Gospels, Menaion, Parakletike, and Synaxarion (cf. Otkhmezuri 2022: 242–247; Gippert 2013: 75–84).

Constantinopolitan rite. The calendar of the Georgian Synaxary, translated by him,[29] mainly follows the calendar of the Great Church of Constantinople, though it also includes considerable material from other sources. According to the compiler, "even among them [Greeks] you will not find such a *synaxarion* except for [the monastery of] St. Sophia and [the monastery of the] Studites".[30]

The Synaxary of George the Hagiorite features the most complete list of saints venerated in contemporary Constantinople and presumably, in the Christian East in general. Here, we have three commemoration dates designated to Paul of Thebes: 29 October,[31] 5 January,[32] and 15 January – this record includes a short version of Paul's *Vita*.[33]

The survey of the sources mentioned above reveals a noteworthy picture of the formation of Paul of Thebes' commemoration in the Georgian ecclesiastical tradition. Apparently, the liturgical calendars of the 5th–6th-centuries did not specify a designated feast day for the saint. The ancient Georgian translation of the Paul's *Vita* confirmes this fact. This text is preserved in two early homiliaries, the *mravaltavi*s of Udabno and Parkhali,[34] and the title in both manuscript reads: "On January 17. Commemoration of the Holy Father Antony. Lections of the Fathers, Life and Conduct of the Holy and Blessed Abba Paul, the Great Elder".[35] In both manuscripts, the *Vita* is followed by the *Teachings of the Holy Father Antony*.[36] In the Udabno *mravaltavi*, the Life of Paul is preceded by the *Vita* of Antony the Great[37] which, however, is missing in the Parkhali codex. The title of Paul's *Vita* declares that 17 January is the date for commemorating Antony the Great and that Paul's *Vita* is included on the same day because his *Vita* is considered just as an extension of the narrative about Antony the Great.

Thus, the Georgian canonical calendars, used in the early Christian era during the 5th–7th centuries, do not designate a specific date for commemorating Paul of Thebes. In the *mravaltavi*s, Paul's *Vita* was included in the readings for 17 January, as an additional text to the commemoration of Antony the Great. Paul himself was celebrated together with other desert fathers on 3 February.

If, as can be persumed, the narrative about Paul of Thebes and other Egyptian desert fathers entered the Georgian ecclesiastical circles through the Georgian monks from Palestine and Egypt, then it is permissible to think that Paul's commemoration date was not specified during the early-Christian era in canonical calendars in those localities either. Otherwise, the specified date of Paul of Thebes' commemoration would be reflected in the title of the Georgian translation of his *Vita*, as we have it in the case of the *Vitae* of Antony and other fathers.

---

[29] Dolakidze & Chitunashvili 2017.

[30] "არცა მათ (ბერძენთა) თანა დიად იპოების ესევითარი სჯნაქსარი თჳნიერ სოფიაწმიდისა და ასტუდიისა" (KKNCM A-97, f. 290r; cf. Dolakidze & Chitunashvili 2017: 041).

[31] "წმიდისა პავლე თებელისა და პირველი მონაზონისა" – "of St. Paul of Thebes and the first monk" (cf. Dolakidze & Chitunashvili 2017: 55).

[32] "წმიდა პავლე თებელისაჲ" – "of St. Paul of Thebes" (cf. Dolakidze & Chitunashvili 2017: 129).

[33] "წმიდისა მამისა ჩუენისა ამბა პავლესი თებაიდელისაჲ" – "of our holy Father Abba Paul of Thebes" (cf. Dolakidze & Chitunashvili 2017: 147).

[34] For the term *mravaltavi* cf. n. 7 below. The Georgian translation of Paul's *Vita* and the relevant manuscripts are further discussed below in Section 3.

[35] "თთუესა იანვარსა ი˜ზ, საჯსენებელი წმიდისა მამისა ანტონისი, საკითხავნი მამათანი, ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ნეტარისა ამბა პავლეჲსი, დიდისა ბერისაჲ"; KKNCM A-1109, f. 14r; KKNCM A-95, f. 159v).

[36] KKNCM A-1109, ff. 18v–19r; KKNCM A-95, ff. 163v–169r.

[37] KKNCM A-1109, ff. 19r–36r.

The five different dates that are designated for the commemoration of Paul of Thebes in Iovane Zosime's calendar suggest that he was also not yet fully canonised during the 10th century. The same must be true not only for the Georgian church, but also for the Sinaitic and Palestinian sources used by Iovane Zosime. As a separate, specially designated date for commemorating Paul of Thebes, 15 January appears only in the 11th century in the *Great Synaxarion* of George the Hagiorite. In relation to the saint, the Georgian Synaxary follows its Constantinopolitan model precisely.[38]

There is no correlation between 15 January and Paul of Thebes anywhere else. The earliest versions of his *Vita* do not mention any significant dates related to his death, burial, transfer of relics, or any other events. It is plausible that the commemoration of Paul of Thebes on 15 January was determined due to his connection with Antony the Great.

3. The question of the authorship of Paul's *Vita*

Some of these differences are extremely important for the text history of not only version ***b*** but of Paul's *Vita* in general.

There are several early versions of the *Vita* of Paul. The Latin version is the earliest text, preserved in a manuscript dated to 517. Of the Greek translation of the Latin *Vita,* version ***a*** is preserved in nine manuscripts of the 10th–16th centuries. The second Greek version, ***b***, is much shorter and simpler than the Latin text and the Greek version ***a***; it is preserved in two manuscripts of the 10th–12th centuries but is quoted already by the 6th-century author Eustratius,[39] which proves its early origin. Already in the 6th century, this text was translated first into Syriac, later into Coptic and Arabic. The third Greek version (***F***) was created presumably by Symeon Metaphrastes at the end of the 10th century on the basis of version ***a***.[40]

In 1900, Joseph Bidez published the Greek versions ***a*** and ***b*** of the *Vita.* Based on a study of the texts and the manuscript tradition, he concluded that the *Vita* was initially composed by Jerome of Stridon (presumably in 374–375)[41] for a Latin speaking audience and that the Greek versions of *Vita* derived from this text.[42] Since Bidez' publication, this conclusion has been fully accepted in the scientific circles.[43] The strongest arguments in favour of this conclusion was the fact that St. Jerome presented himself as the author of the *Vita* in the colophon attached to the texts of both versions[44] and in his letters.[45]

Only François Nau at the beginning of the 20th century doubted this theory and offered a different opinion on the origin of Paul's *Vita.* A comparison of the Greek version ***b*** with the other sources had led him to the conclusion that the *Life of Paul of Thebes* was not Jerome's

[38] George the Hagiorite's Synaxary significantly differs from the Constantinopolitan *Synaxarion* in certain cases. E.g., the record on 26 October, which is the commemoration day for St. Demetrius of Thessaloniki, is an abbreviated version of the Georgian translation of Demetrius' "Martyrdom" by Euthymius the Hagiorite, which differs significantly from the original Greek narrative and does not represent a translation of the corresponding entry in the Constantinopolitan Synaxarion (cf. Matchavariani 2023).

[39] First edited in Allatius 1655: 336–580, here 427; cf. Bidez 1900: XV.

[40] All these versions are briefly presented and discussed in Nau 1901: 122–124 and Oldfather et al. 1943: 143–145.

[41] As to Jerome cf. Baldwin 1991.

[42] Bidez 1900: III–XLVIII.

[43] Cf., e.g., Oldfather et al. 1943: 143–145; Goering 2018; Guillaumont & Kuhn 1991: 1925–1927.

[44] See Bidez 1900: 32–33.

[45] See Oldfather et al. 1943: 145.

original writing but rather a translation and elaboration of a set of existing written sources: the Greek version ***b***, the *Life of Antony the Great*[46] and the *Apopthegmata Patrum.*[47] According to Nau, the initial text of the *Life of Paul of Thebes* was the Greek version ***b***, written by an anonymous author in Egypt in 365–370, shortly after the creation of the *Life of Antony* by Athanasius of Alexandria, in order to correct and complete the latter *Vita*.[48] Nau's theory was not accepted though, and Jerome's authorship of Paul's *Vita* remained undisputed.

However, the data of the Georgian version of the *Vita* prompt us to return to this issue. This is first all true of the colophon, which has been regarded as the main proof of Jerome's authorship. The Greek versions ***a*** and ***b*** of Paul's *Vita* end with a reference to Antony the Great who used to dress and pray in Abba Paul's cloak on Easter and Pentecost. In his colophon, which follows immediately after this information, Jerome asks his readers for forgiveness and writes: "I... prefer the garment of blessed Paul and his faith over the purple raiment of emperors and their glory".[49] The Georgian translation of this passage differs from the Greek text in two instances. Firstly, Jerome's name and his authorship is removed. Secondly, the reference to Paul's cloak is shortened and is attributed to Antony the Great. It reads: "Since then, he [Antony] wore the cloak only on feast days... saying: 'This [garment] is better and more honourable to me than purple of kings.' And he prayed and always commemorated [Paul] for the glory of God. And they bless him forever and remember him as the glory of God".[50]

Another important point is that differences between the Georgian and the Greek translations cannot be traced to any known manuscript containing version ***b.***

4. Conclusions

4.1 Georgian and Egyptian monasticism

Monasticism in Georgia started in the early-Christian era, in the 4th–5th centuries. The remains of churches, archeological material and early hagiography prove that Georgia of that time, alongside with an organised priesthood with its own hierarchy, was the home of hermits and anchorite monks.[51]

In this early era, the Georgian monks and hermits endeavoured not only in Georgia, but also beyond the Georgian domain. The presence of Georgian monks and pilgrims in the Holy Land is attested by numerous archeological findings. The ancient Georgian mosaic inscriptions in

---

[46] Nau 1901: 129–142.

[47] Nau 1905: 387–417. E. Amélianeau (1894: V-XVIII) believed that he had found traces of the written sources used by Jerome in the Coptic *Vita*, but this theory was not accepted either.

[48] Nau 1901: 124.

[49] Bidez 1900: 32, 33.

[50] "და მიერითგან [ანტონ] დღესასწაულთა ხოლო შეიმოსის კუართი იგი... და თქჳს: 'უმჯობჱს არს და უპატიოსნეს ესე ჩემდა უფროჲს ძოწეულისა მის სამეუფოჲსა. და ილოცავნ მარადის და აჴსენებნ მას სადიდებელად ღმრთისა' (see §18 of St. Paul's Georgian *Vita* below).

[51] Origins and development of Georgian monasticism are discussed in detail in Matitashvili 2017. On church remnants dated to the 3rd c. CE and other archeological material see Mepisaschwili & Zinzadse 1987. The 'Martyrdom of St. Shushanik', an ancient Georgian hagiographical work written in 475–488 (Kekelidze 1980: 117–118) mentions the Holy Church, representatives of the organised priesthood (bishops Apots, Ioane, Samoel, and an unnamed deacon) and also "a certain holy man", a secluded monk, to whom laymen as well as high-ranking clergymen used to turn for spiritual advice (Abuladze 1938: 8, 14, 22, 27, 42). According to a Greek inscription (datable to the 4th–5th cc.) that was found in an underground burial vault near the village of Tsilkani (Inner Kartli, Georgia), the crypt was built by one Tikas and his 'Abba', the hermit Pharanuse (Matitashvili 2017: 190).

asomtavruli script,[52] discovered by Virgilio Corbo during the excavation of church ruins in Bir el Qutt in the mid-20th century, evidenced the existence of a Georgian monastery in Jerusalem in the first half of the fifth century.[53] In Nazareth, Georgian pilgrim graffiti found underneath a mosaic floor of the ancient Church of the Annunciation cannot be dated later than the first quarter of the fifth century.[54] In 1996, a monastery with a chapel, cells and a mosaic floor was uncovered near Khirbat Umm Leisun, including a five-line *asomtavruli* inscription on the wall of a tomb which dates back to the 5th–6th centuries.[55] There are many other inscriptions attesting the presence of Georgians in the Holy Land in this period.[56]

Georgian monks were present not only in the Holy Land, but also in Egypt, namely, in Thebes, the homeland of Paul of Thebes.[57] A prominent Georgian religious figure, Peter the Iberian, Bishop of Mayuma (411–491), spent over 20 years in Egypt. He moved there together with his followers in 455 after the Chalcedonian movement grew stronger in Palestine. Peter worked tirelessly in Egypt for promoting the influence and authority of a local, fairly large anti-Chalcedonian community. In his biography, John Rufus, a disciple of his, describes Peter's travel to Egypt eloquently.[58] During this period, Peter also spent some time in Oxyrhynchus, Thebes. According to the Georgian *Vita* of Peter the Iberian, he built several monasteries in Egypt.[59] Rufus' records omit these references. In addition, Rufus' work does not mention that Peter the Iberian's followers included Georgian nationals. However, the fact that Peter built a monastery in Jerusalem, which was called the 'Monastery of Georgians',[60] undoubtedly proves the presence of a significant group of Georgian monks in Peter's circles, alongside with Iovane (John) the Laz, his closest friend and supporter.

Presumably, the names of the pioneers of Egyptian monasticism – Antony the Great, Paul of Thebes, Euthymius, Simeon the Younger, etc. – were added to the Georgian liturgical calendar for the commemoration of saints by Georgian monks who lived in Egypt and Palestine in the early-Christian time, i.e., in the 5th century. It is likely that Peter the Iberian and his followers played an important role in this process and that the texts describing the merits of Paul of Thebes and other desert fathers were translated during the 6th–8th centuries in the Georgian monasteries founded by them in the Holy Land and in Egypt.

---

[52] The older type of the Georgian script, also named *mrglovani*. Regarding the Georgian scripts cf. Boeder 1975: 17–34; Gippert et al. 2018: 3–25.

[53] Corbo 1955: 110–139; Gagoshidze et al. 2022: 83–91; Tchekhanovets 2018: 137–150.

[54] Aleksidze 2011: 13–25; Gagoshidze et al. 2022: 22–24; Tchekhanovets 2018: 193–195.

[55] Mgaloblishvili 2015: 185–194; Gagoshidze et al. 2022: 91–94; Seligman 2015: 145–180; Taylor 1987: 142–148.

[56] Gagoshidze et al. 2022: 15–99; Tchekhanovets 2018: 137–200.

[57] Cf. n. 1 above as to the saint and his legend.

[58] Horn & Phenix 2008: 122–157.

[59] "და მათ ჟამთა შინა წმიდაჲ და სანატრელი პეტრე და მოწაფენი მისნი და იოვანეცა ნეტარი წარვიდა ეგჳპტედ სანახებთა სკიტისათა. მოჰვლიდეს და მოილოცვიდეს წმიდათა მამათა უდაბნოჲსათა და სურვიელ იქმნეს უდაბნოსა მას და გამოარჩიეს ადგილი და აღაშენეს ეკლესიაჲ და გარემოჲს მონასტერი" – "And at that time, the holy and blissful Petre and his disciples and blessed Iovane went to Egypt, into the vicinity of Scetis. They went around and visited the holy places where the holy fathers of the desert lived, and they fell in love with the desert and choose the place and built the church and monastery around" (Abuladze et al. 1967: 135).

[60] Horn & Phenix 2008: 93.

4.2 Paul's Vita and its Georgian transmission

According to the *mravaltavis*, Paul's *Vita* was acknowledged as a part and continuation of the story about Antony the Great. This is proven by the title of text, its location in the *mravaltavis* and the tradition of the commemoration of Paul and Antony.

Certain features of the Georgian translation as discussed above prove that the Georgian version of Paul's *Vita* was translated from a Greek text, in particular, from the Greek version ***b***. The exact Greek *Vorlage* of the Georgian translation is lost today – there is no Greek text in any manuscript supporting the peculiar readings of the Georgian translation and missing Jerome's colophon. According to the paleographical features of the Udabno *mravaltavi*, the *terminus ante quem* for the translation of Paul's *Vita* is the second half of the 8th century, but there is a possibility that this translation was accomplished even earlier. In the Udabno *mravaltavi*, the *Vita* of Paul is followed by the short text of Antony's *Teachings* and by Athanasius' *Life of Antony*. Based on a comparison of certain Greek terms and their Georgian equivalents, E. Chelidze convincingly concluded that Antony's *Vita* was translated in the 6th–7th centuries.[61] At the same time, he revealed in the Georgian text of Antony's *Vita* the same type of discrepancies as we find them in the Georgian translation of the *Life of Paul* (the name of the emperor, the ghost-word *tyros*). Considering the fact that at the time of the translation of Paul's *Vita*, the Georgians must have regarded this text just as a part of Antony's story, it is possible to assume that it was translated at the same time as Antony's *Teachings* and *Vita*, in the 6th–7th centuries, and maybe even from one and the same Greek *Vorlage.*

In any case, the Georgian translation of Paul's *Vita* must have been made quite early, most probably in Egypt, possibly in parallel with the Syriac and Coptic versions which date back to the 6th century; it misses Jerome's colophon, which is the main argument of Jerome's authorship. The attribution of the expression about Paul's garment to Antony is a logical continuation of the theory presented above, according to which Paul's *Vita* was understood just as a part and continuation of Antony's story. The ending of the Georgian version of Paul's *Vita* and other differences that are attested in the Georgian text possibly suggest that Nau's theory was right: (a) Jerome was not the initial author of Paul's *Life*, and (b) the Greek version ***b*** is the original version of the *Vita.* In the Georgian version we can then see the lost *Vorlage*, the original of the Greek version ***b*** created by an anonymous author soon after the creation of the *Life of Antony*, translated, reworked and used by Jerome for his Latin version.

Here, then, follows one more question: if the Greek version ***b*** is the original version of Paul's *Vita*, how then was Jerome's colophon attached to it? Presumably, this was conditioned by the time frame of the events. Athanasius completed his *Life of Antony* by 365, our anonymous author then created Paul's *Vita*, and shortly after again, in 370–375, Jerome composed his extended Latin version. It could be that in this very short period of time the name and existence of the original author of Paul's *Vita* was lost in the shadow of Jerome of Stridon's authority and soon, from the same 6th century on, all versions of Paul's *Vita* were attributed to Jerome.

[61] Chelidze 1989.

5. The critical edition of the Georgian Life of Paul of Thebes

The critical edition provided below is based on two Georgian manuscripts:

a) the Udabno *mravaltavi* (KKNCM A-1109, 9th–10th centuries), marked **U**;
b) the Parkhali *mravaltavi* (KKNCM A-95, 11th century), marked **P**.

The *apparatus criticus* of the Georgian text consists of two parts. The first part displays the variant readings of the Georgian manuscripts, the second part presents the results of the comparison of the Georgian translation with the Greek text. The Greek text is quoted from Bidez (1900: 3–33). References to biblical quotations are included in the second part.

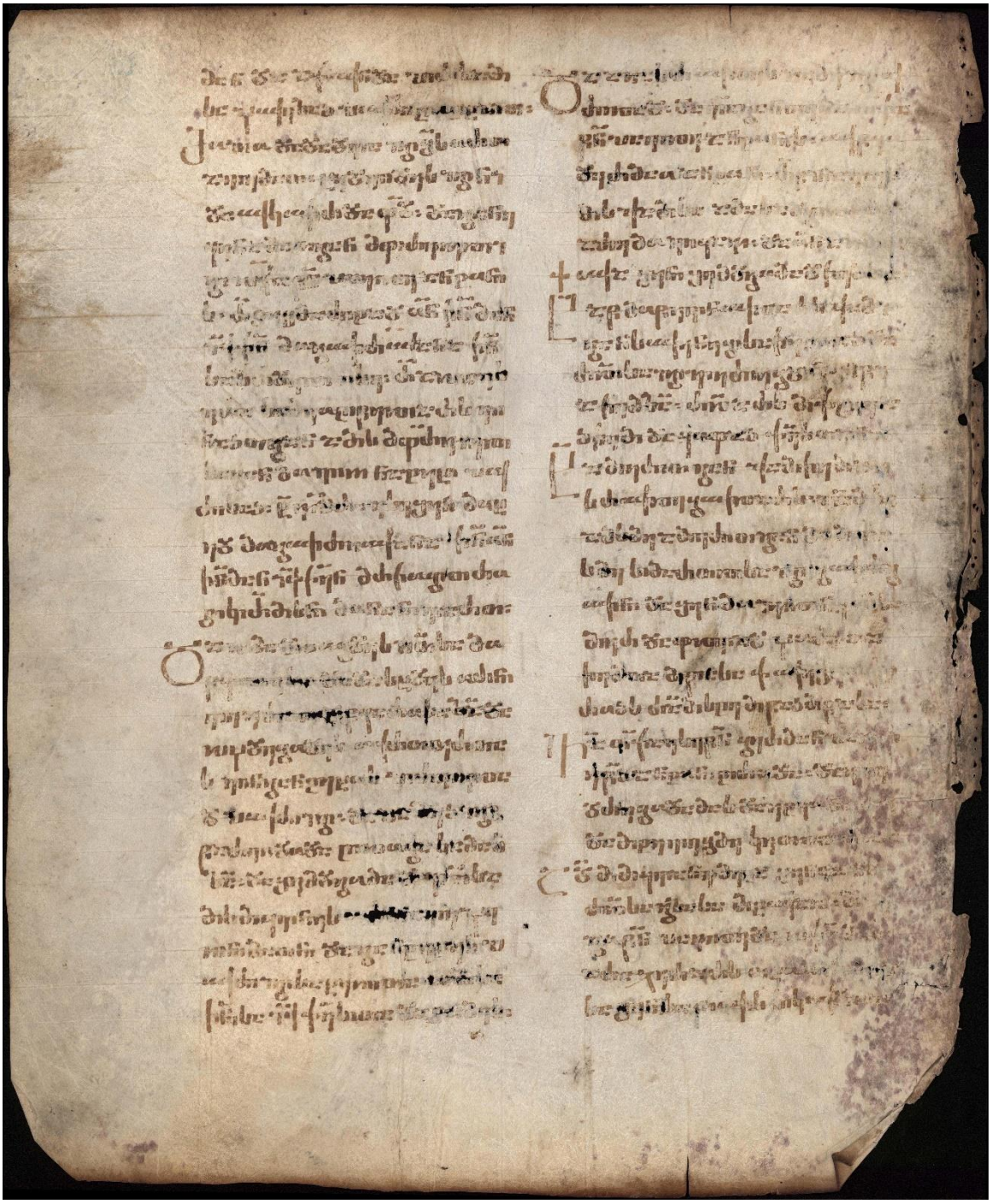

Fig. 1: KKNCM A-1109, f. 16v

To avoid overuse of the *apparatus criticus* of the Georgian text, we have not highlighted the following orthographic features in variant readings:

a) instead of ჱ, the Udabno *mravaltavi* shows ე plus ჲ in almost all cases (e.g. ფრთეჲ, პავლეჲსი). We write ჱ in all these instances. Instead of ჯ, the codex uses უ plus ჲ in almost all cases (e.g. ჯაჭუჲ, გუირგუინი). We write ჯ in all these instances;

b) the Parkhali *mravaltavi* exhibits incorrect uses of ჱ (e.g., in მჯდომარჱ). The grapheme ე is used in these instances.

The English translation follows the Georgian text as precisely as possible.

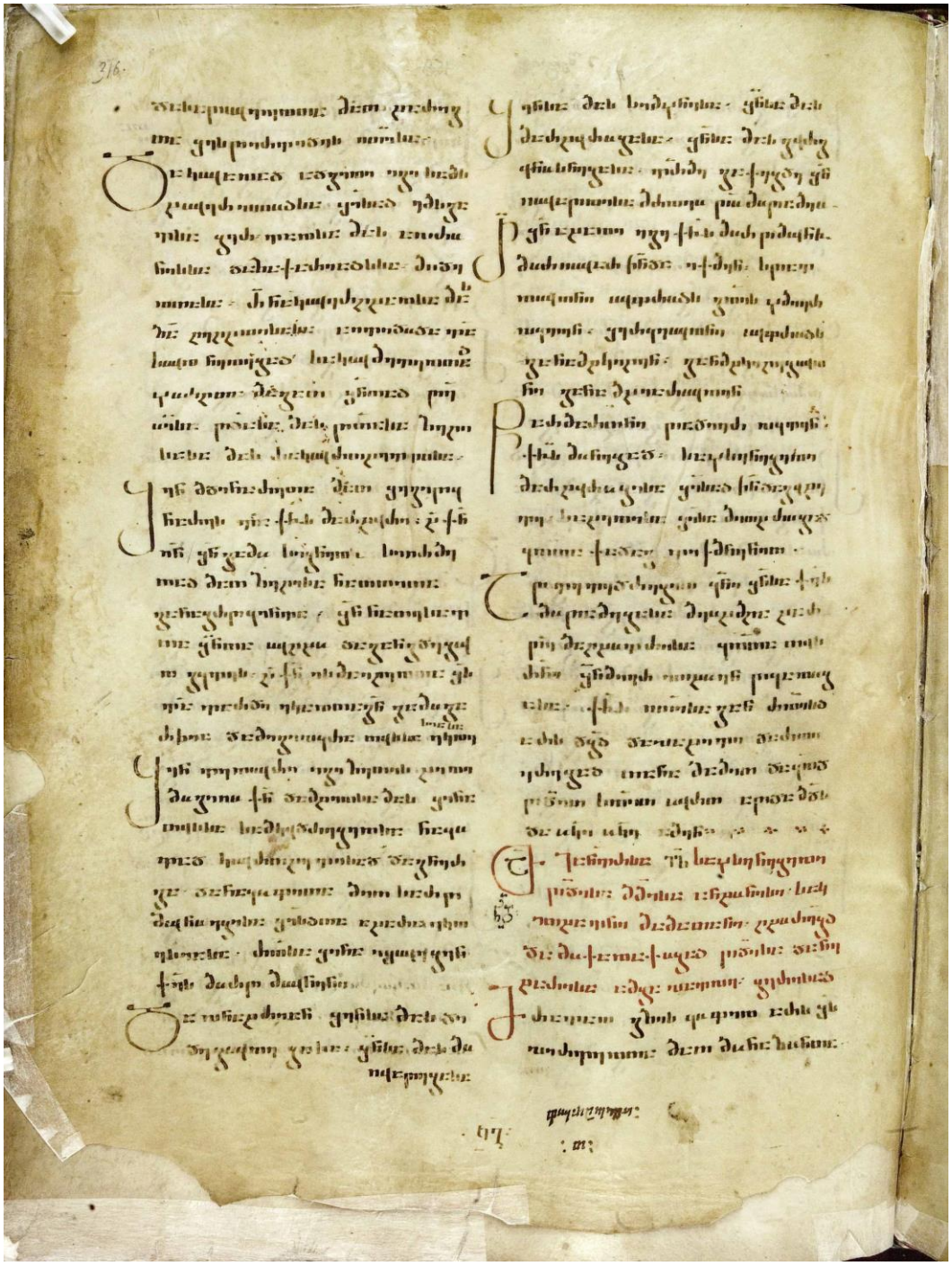

Fig. 2: KKNCM A-95, f. 159v

Tit. **[14r U] [159v P]**

თთუესა იანვარსა ი˜ზ

საკსენებელი წმიდისა მამისა ანტონისი, საკითხავნი მამათანი, ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ნეტარისა ამბა პავლეჲსი, დიდისა ბერისაჲ[62]

1 **(§ 1)** მრავალგზის ყოფილ არს[63] შორის პირველთა მათ მონაზონთა, | [160r **P**] რომელნი იყვნეს სოფელსა ამას შინა მეგჳპტელთასა, ვითარმედ ვინ-მე დაეშენა პირველად უდაბნოსა შინა? ხოლო რომელთა მოიკსენეს პირველთაჲ მათ წმიდათაჲ და თქუეს, ვითარმედ დასაბამი ყოფისაჲ უდაბნოსა შინა იყო ნეტარისა ელიაჲსგან და იოვანესგან. არამედ განჩინებულ არს, რამეთუ ელია წარმატებულ
5 იყო ზომსა მონაზონთასა უფროჲს, ხოლო იოვანე შობისა წინავე წინაწარმეტყუელებდა.

ხოლო რომელნიმე თჳსით ნებსით არწმუნებედ ნეტარისა ანტონისთჳს, ვითარმედ დასაბამი იყოს ამის სამართალისათჳს. უკუეთუ გულსმოდგინედ ეძიებდეთ, გულისკმა-ყოთ, რამეთუ არა პირველად ანტონი მისრულ არს უდაბნოდ
10 განჩინებულად,[64] არამედ ნეტარი პავლე ბერი.[65] რამეთუ შევემთხუენით მოწაფეთა ნეტარისა ანტონისთა, რომელთაცა დაჰფლეს იგი, და გუაუწყეს ჩუენ პავლე ვინმე თებელი, რომელმან პირველ იწყო ყოფად უდაბნოსა შინა. ჩუენ უფროჲს ამით გურწმენა, რამეთუ რომელთამე პირველად ანტონი თქჳან, ხოლო გულსმოდგინედ მცირედ მითხრობდა წმიდისა მისთჳს განყენებულისა პავლჱსა, ვითარ-იგი იწყო,
15 ანუ ვითარ-იგი აღასრულა.

Title: ი˜ზ] *add.* სა *U.* მამისა *om. U.* წმიდისა და ნეტარისა *om. U.* პავლეჲსი] პავლე *P.* დიდისა *om. P.*

2 ამას] *om. U.* მეგჳპტელთასა] ეგუიპტეს *U.* დაეშენა] დააშენნა *U.* **3** რომელთა] რომელთაჲმე] *P.* **3–4** მოიკსენეს პირველთაჲ მათ წმიდათაჲ და თქუეს *om. U.* **7** ნებსით] ნევსით *P.* **7–8** თჳსით ნევსით არწმუნებედ ნეტარისა ანტონისთჳს ვითარმედ დასაბამი იყოს ამის *om. U.* **8** უკუეთუ *om. U.* გულსმოდგინედ *add.* ამას *P.* **9** ეძიებდეთ, გულისკმა-ყოთ] ეძიებდეს, გულისკმა-ყოს *U.* **10** ნეტარი] ნეტრეული *P.* **12** პირველ] პირველად *U.* ყოფად] *add.* მასა *U.* შინა *om. U.* **12–13** ჩუენ უფროჲს ამით გურწმენა *om. P.* **13** გურწმენა] *add.* ო˜ნ *U.* **14** პავლჱსა] პავლესსა *U.* იწყო *add.* პავლჱ *P.* **15** აღასრულა] აღესრულა *U.*

---

[62] Title: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Παύλου τοῦ Θηβαίου (‘Life and Conduct of Saint Paul of Thebes’) *Gr.* (3, 1-3): თთუესა იანვარსა ი˜ზ. საკსენებელი წმიდისა მამისა ანტონისი, საკითხავნი მამათანი. ცხორებაჲ და მოქალაქობაჲ წმიდისა და ნეტარისა ამბა პავლეჲსი, დიდისა ბერისაჲ (‘In the month of January, 17. Commemoration of holy father Antony. Lections of the fathers. Life and Conduct of Holy and Blessed Abba Paul, the Great Elder’) *Iber.*

[63] ζήτησις *Gr.* (3, 4) *om. Iber.*

[64] τὴν ἔρημον *Gr.* (3, 14): *add.* განჩინებულად (‘for sure’) *Iber.*

[65] Παῦλος *Gr.* (3, 15): *add.* ბერი (‘elder’) *Iber.*

In the month of January, 17

Commemoration of the Holy Father Antony. Lections of the Fathers. Life and Conduct of Holy and Blessed Abba Paul, the Great Elder

(§ 1) Many times there was [an inquiry] among the hermits who lived in the country of Egypt [on] who was the first who started dwelling in the desert. Some of them have remembered the first saints and said that dwelling in the desert was started by the blessed Elijah and John. However, it is obvious that Elijah exceeded by far the stature of all hermits, and John began prophesying before his birth.

And others, confident about their own opinion, claim that the blessed Antony was the founder of this order. If you investigate diligently, you will understand that for sure it was not Antony who came first to the desert, but the blessed Paul the Elder. Because we have met the disciples of the blessed Antony, those who buried him, and they have told us that a certain Paul of Thebes was the first one who started living in the desert. We believe this more, but since some consider that Antony was the first, I diligently convey a little about [the life of] Paul the holy anchorite, how he began and how he completed it.

(§ 2) იყო უკუე ჟამთა მათ[66] ვალენტიანოსისთა და ევრისათა,[67] კორნელიოს აღასრულა ღუაწლი იგი ბრძოლისაჲ ჰრომს შინა სახელისათჳს უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჱსა.

(§ 4) [14v **U**] ხოლო ნეტარი პავლე დისა თჳსისა თანა იყო და დაჲ იგი მისი იყო ქმრის ცოლი. რამეთუ მამა-დედანი მათნი აღსრულებულ იყვნეს და დაეტევა სიმდიდრჱ მათა დიდძალი. და პავლე იყო ათექუსმეტის წლის და ისწავებდა წიგნთა ბერძლ და მეგჳპტელებრ. და მშჳდ იყო იგი სულითა და სახნიერ[68] და ფრიად უყუარდა მას ღმერთი. ხოლო დევნაჲ იგი ვითარ განძლიერდა, მარტოდ იქცეოდა იგი ადგილსა ერთსა და ეკრძალებოდა იგი თავსა თჳსსა გულსმოდგინედ.

ხოლო ანგაჰრებაჲ აიძულებდა გულსა კაცთასა ძჳრისსაქმედ. რამეთუ ქმარი იგი დისა მისისაჲ დაფარვისა წილ ეძიებდა, ვითარმცა მისცა იგი, და ცრემლთა ცოლისა თჳსისათა არად შეჰრაცხდა და შიშსა ღმრთისა ყოვლისა მპყრობელისა შეურაცხ-ჰყოფდა და არა განეყენა უშჯულოებასა მას, არამედ დაადგრა შრომად, რაჲთამცა მოკლა იგი ღმრთისმსახურებისათჳს.

(§ 5) [160v **P**] ხოლო რაჟამს იხილა გონიერმან ჭაბუკმან ზაკუვაჲ იგი მისი, აღივლტოდა მთასა მას მაღალსა, ვითარ-იგი განსაცდელსა მას ხედვიდა, გარდაცვალა თჳსითა გონებითა დევნისა მის ღუაწლი. და რაჟამს მცირედ წარვიდა, პოვა მან კლდჱ მთასა მას შინა. და იყო მუნ ჯურელი, დაყოფილი ქვითა, და გარდააგორვა იგი და შთახედნა მას გულისთქუმითა დიდითა. მიხედა და იხილა წმიდად იატაკი მისი.

(§ 6) და შეიყუარა ადგილი იგი ფრიად[69] და ადიდებდა ღმერთსა, რომელმან მოჰმადლა მას საყოფელი იგი. და დაყო უდაბნოსა მას შინა ყოველი ცხორებაჲ თჳსი.

1 იყო უკუე ჟამთა მათ] იწყო ჟამსა ოდენ *U*. ვალენტიანოსისთა *lac. U (the manuscript is damaged)*. **2** ღუაწლი იგი ბრძ *om. U*. უფლისა *om. U*. **3** იესუ ქრისტჱსა *om. U*. **5** მამა-დედანი] ამა-დედა *U*. **6** ათექუსმეტის] ათ|თექუსმეტის *U*. წიგნთა] წიგნსა *P*. **7** იგი] *om. U*. **12** თჳსისათა] მისისათა *U*. **12–13** ~ ყოვლისა მპყრობელისასა ღმრთისა *P*. **13** შეურაცხ-ჰყოფდა] არად შეჰრაცხდა *U*. და] *om. P*. უშჯულოებასა] ურჩულოებასა *P*. **13–14** არამედ დაადგრა] *om. U*. **15** ზაკუვაჲ] ზაკვაჲ *U*. **16** აღივლტოდა] *add*. იგი *U*. **17** ~ ღუაწლი დევნისაჲ მის *U*. და] *om. U*. **18** პოვა] პოა *U*. **19** და[1] *om. U*. შთახედნა] შთაჰხედა *P*. მიხედა] მიჰხედა *P*. **20** იატაკი] *add*. იგი *U*. **21** იგი] *om. U*. **22** და] ხოლო *U*. თჳსი] მისი *U*.

[66] τοῦ διώκτου *Gr*. (5, 6) *om. Iber*.
[67] ἐν τῷ καιρῷ Δεκίου τοῦ διώκτου καὶ Οὐαλλεριανοῦ (‘in the time of Decius the pursuer and Valerianus’) *Gr*. (5, 6–7): ჟამთა მათ ვალენტიანოსისთა და ევრისათა (‘in the time of Valentian and Euris’) *Iber*.
[68] τῇ ψυχῇ *Gr*. (9, 2): *add*. და სახნიერ (‘and serene’) *Iber*.
[69] τὸν τόπον *Gr*. (11, 2): *add*. ფრიად (‘very much’) *Iber*.

(§ 2) It was in the time of Valentian and Evris[70] when Cornelius completed the effort of the fight in Rome in the name of our Lord Jesus Christ.

(§ 4) And the blessed Paul lived with his sister, and the sister had a husband. Their parents passed away and left them in great wealth. And Paul was sixteen years old and educated in Greek and Egyptian writings. He was humble in spirit and serene, and he loved God greatly. Since the persecution increased, he stayed alone at a certain place and attended to himself diligently.

But greed makes people's heart to do evil deeds. The husband of his sister, instead of hiding him [Paul], sought to betray him, and disregarded the tears of his wife and despised the fear of the almighty God; he did not depart from [the idea of] doing wrong but exerted an effort to kill him because of his service of God.

(§ 5) When the wise young man perceived the evil thoughts of his [brother-in-law], he ascended to a high mountain; since he foresaw his tribulation, with his mind he turned the effort of the persecution [to his own good]. As he moved on a little, he found a rock in the mountain. And there was a hole blocked with a stone. He rolled it away and looked inside with great desire. He looked around and saw that its floor was clean.

(§ 6) And he loved this place greatly and praised God who had graciously given him this dwelling. And he spent his whole life in this desert.

[70] Name distorted (for *Decius*).

და იყო საზრდელი და სასუმელი მისი დანაკის-კუდისაჲ, რომელნი იყვნეს მთასა მას შინა. ნუუკუე თქუას ვინმე ვითარმედ: ვერ შემძლებელ არს ყოფად! მოწამე არს უფალი იესუ ქრისტჱ და წმიდანი ანგელოზნი მისნი, რამეთუ ვიხილენ მე[71] მუნ მყოფნი მრავალთა ადგილთა აღსრულებულნი [15r **U**] და არა ეშინოდა მათ ეშმაკისაგან.

(§ 7) რამეთუ ვიწყო[72] ნეტარისა პავლჱსი და გითხრა. და დაყო წმიდამან პავლჱ ას და ცამეტი წელი ქუეყანასა ზედა ქრისტეს მოყუარემან და ცხონდებოდა იგი ცხორებასა ზეცისასა. და მამაჲ ანტონი იყოფვოდა სხუასა ადგილსა[73] და იყო იგი ოთხმეოცდაათ წლის. და გჳთხრობდა ჩუენგანსა: ,,და ვზრახევდ გულსა შინა ჩემსა: არა ვინმე მარტოდ მყოფი დაეშენა-ა უშინარჱსსა მას უდაბნოსა?“ და ღამესა მას, რომელსა განიზრახვიდა, გამოეცხადა მას ღმრთისაგან, ვითარმედ: ,,არს ვინმე უშინარჱს უმჯობჱსი შენსა, რამეთუ ღირს შენდა შემთხუევად მისა[74] სიხარულით.“

და რაჟამს განთენა, ნეტარმან ბერმან ანტონი მოიღო კუერთხი დანაკის-კუდისაჲ და დაეყრდნა მას ზედა და იწყო სლვად გონებითა თჳსითა, რამეთუ არა იცოდა გზაჲ. და ვითარ შუვასამხარ ოდენ იყო, დაცხა მზჱ და შესწუვიდა ყოველსა ქუეყანასა. და არა გარდააქცია[75] ნეტარმან ბერმან, არამედ თქუა: ,,მრწამს მე, რამეთუ არასადა დამაგდოს მე უფალმან, არამედ მიჩუენოს მე მონაჲ იგი თჳსი, რომელი-იგი აღმითქუა მე.“

და ვიდრე ამას განიზრახვიდა, იხილა კაცი ორჰასაკი, ცხენ-კაცი.[76] მოუწოდა მას წმიდამან ანტონი და ჰრქუა: ,,შენ გეტყჳ, კაცი იგი ღმრთისაჲ რომელსა ადგილსა არს აქა?“ მიუგო მან ბარბაროსთა ენითა გამოუჩინებელად და [161r **P**] ჰრქუა მას: ,,არა ვიცი“[77] და პირსა მისსა ზარი აჰვიდოდა.

2 ვითარმედ] *om. U.* **3** იესუ ქრისტჱ *om. U.* **5** ეშმაკისაგან] ეშმაკისა *P.* **7** ~ ქუეყანასა ზედა ას და ცამეტი წელი *U.* **8** და] ხოლო *U.* იყოფვოდა] იყოფოდა *U.* **9** ოთხმეოცდაათ] ოთხმეოც და ათის *P.* და[1]] ხოლო *P.* და[2]] *add.* მე *P.* ვზრახევდ] ვიზრახევდ *P.* **10** არა ვინმე] არა-მე ვინ *U.* **14** ანტონი *om. P.* **16** შუვასამხარ] შუა სამხრი *U.* დაცხა] დასცხა *U.* მზჱ] მზეჲ *U.* შესწუვიდა] შესწვიდა *U.* ყოველსა *om. U.* **18** მე[1] *om. U.* **19** რომელი-იგი] რომელი *U.* **22** ბარბაროსთა] ბარბაროზებრითა *P.* **23** ჰრქუა] *add.* მას *U.* მისსა] მისა *U.* აჰვიდოდა] განჰვიდოდა *U.*

[71] μοναχούς *Gr.* (11, 7) *om. Iber.*
[72] ἐπαναλαβών (‘resuming’) *Gr.* (11, 9): ვიწყო (‘I start’) *Iber.*
[73] ἐν ἑτέρᾳ ἐρήμῳ (‘in another desert’) *Gr.* (11, 12): სხუასა ადგილსა (‘at another place’) *Iber.*
[74] πάσης (‘complete’) *Gr.* (13, 2) *om. Iber.*
[75] τῆς ὁδοῦ (‘of the way’) *Gr.* (13, 7) *om. Iber.*
[76] ὅν οἱ ποιηταὶ τῶν Ἑλλήνων καλοῦσιν ἱπποκένταυρον (‘whom the poets of the Greeks call a *hippocentaur*’) *Gr.* (13, 11-12) *om. Iber.*
[77] ἀσήμοις *Gr.* (13, 16): *add.* და ჰრქუა მას: ,,არა ვიცი“ (‘and told him: “I don’t know”’) *Iber.*

And his food and drink came from the palm trees that grew on that mountain. Let no one say: "This is impossible!" Lord Jesus Christ and His angels are [my] witness that I have seen [hermits] perfected this way in many places, and they had no fear of the devil.

(§ 7) So, I will now start speaking about the blessed Paul and tell you [his story]. And the holy Paul, a lover of Christ, lived upon the earth a hundred and thirteen years and lived[78] a heavenly life. And Father Antony lived at another location, and he was ninety years old. And he told us: "I thought in my heart: is there anyone else who lives in the deepness of this desert?" And that night when he contemplated on this, he received a revelation from God: "There is someone who is superior to you in the depths [of the desert] and you should meet him with complete joy."

And as soon as the sun rose, the blessed elder Antony took a palm staff and leaned on it and began walking according to his mind, as he did not know the way. At midday the sun became scorching, and it was burning everything. But the blessed elder did not change [his course] and said: "I believe that the Lord will not abandon me but will show me His servant whom He promised me."

While he was still thinking about it, he saw a human [consisting] of two bodies, a horse-man. The holy Antony called him and said: "I am speaking to you, where is a man of God here?" That one answered him in a barbaric language unintelligibly and said: "I don't know," and from his mouth proceeded something which was frightening.

[78] Literally: 'saved himself'.

(§ 8) ხოლო წმიდაჲ იგი ბერი ვიდოდა და გამოიკულევდა და ეძიებდა გზასა. ხოლო დაკჳრვებასა მას ანტონისსა ივლტოდა მჴეცი იგი პირისაგან მისისა, ვითარცა ველსა ფართოსა. ხოლო გარდა-ეგრე-იქცია თავი თᲽსი ეშმაკმან ორგულებით.

და დაუკჳრდა ანტონის ხატი იგი და ჰასაკი, ვითარ-იგი გამოუჩნდა მჴეცად. და რაჟამს წარვიდა მცირედ, იხილა ვინმე მსგავსად [15v **U**] ჰასაკისა თᲽსისა მოგᲽ კაც,[79] მდგომარჱ ქუეყანასა ზედა;[80] და ესხნეს რქანი თავსა მისსა და შუბლსა.[81] და იხილა რაჲ იგი წმიდამან ანტონი, შთაიცუა მან *ჯაჭᲽ იგი სარწმუნოებისაჲ*[82] და *ისრის ჭური სიმართლისაჲ.*[83] ჰკითხვიდა მას და ჰრქუა: ,,ვინ ხარ შენ, რომელსა-ეგე გხედავ?“

მიუგო მან და ჰრქუა მას: ,,მკუდარი[84] ვარ ერთი მათგანი, რომელნი მყოფ არიან უდაბნოსა შინა, რომელთა-იგი წარმართთა ჰრქᲽან ტᲽროს,[85] რამეთუ ცთუნებულ არიან იგინი მათგან კერპთმსახურებად.“

და იგი-ღა იტყოდა ამას, ნეტარი იგი ბერი ვიდოდა გზასა ზედა,[86] და ცრემლნი მისნი დაეცემოდეს ქუეყანასა ზედა, და იხარებდა დიდებასა მას ზედა ქრისტჱსსა და წყმედასა მას ზედა ეშმაკისასა. და დაუკᲽრდა ფრიად, რამეთუ შეუძლო ცნობად სიტყუათა მათ მჴეცისათა და სცა კუერთხითა თᲽსითა ქუეყანასა ზედა და თქუა: ,,ვაჲ, ალექსანდრიასა, ვაჲ, ქალაქსა მას უღმრთოთასა, რომელსა შინა შეკრებულ არიან ყოველნი ეშმაკნი ყოვლისა სოფლისანი!“

(§ 9) ხოლო ნეტარი ანტონი წარვიდა და აღსრულების უნდა გზისა მის თᲽსისაჲ, რომელსა-იგი ვიდოდა.[87] და ეძიებდა მონასა მას ღმრთისასა და განიზრახვიდა, ვითარმედ რაჲ ყოს და ვიდრე ვიდეს. და იხილა კუალი მრავალი მჴეცთაჲ სივრცესა ზედა უდაბნოჲსასა. და დღჱ დამწუხრებულ იყო და განიზრახვიდა გულსა შინა თᲽსსა,[88] ვითარმედ ვერ შესაძლებელ არს დატევებაჲ მისი ქრისტჱს მიერ. და ვიდოდა იგი მას ღამესა და გულსმოდგინე იყო იგი ლოცვასა შინა. და რაჟამს განთენა, იხილა მან აფთარი დიდი, რომელი რბიოდა და ექუდა ფრიად, და აღვიდა თავსა მის მთისასა.

2 ანტონისსა] ანტონისა *U*. **5** გამოუჩნდა] გამოჩნდა *U add.* მას *P*. **6** რაჟამს] ვითარცა *U*. მოგᲽ] მოგუ *U*. **7** მისსა] მისა *U*. **8** იგი[1] *om. P*. **9** შენ *om. P*. **11** მკუდარი] მკᲽდრი *P*. **12** ჰრქᲽან] რქუინ *U*. **14** ამას *om. U*. ზედა] *om. U*. **16** ქრისტჱსსა] ქრისტესსა *P*, ქრისტეჲსსა *U*. მას] *om. U*. **16** ეშმაკისასა] ეშმაკთასა *U*. და[2] *om. U*. **18** ზედა] *om. P*. უღმრთოთასა] უღმრთოსა *U*. **23** ზედა] *add.* მის *U*. და] ხოლო *U*. **25** ქრისტჱს] ქრისტეს *U*. ღამესა] შინა *U*. **26** რაჟამს] ვითარცა *U*.

[79] μικροφανῆ ἄνθρωπον (‘man small in appearance’) *Gr.* (15, 3): მოგᲽ კაც (‘sorcerer man’) *Iber.*
[80] ἐπὶ τινος λίθου *Gr.* (15, 4): ქუეყანასა ზედა (‘on the ground’) *Iber.*
[81] τοῦ μετώπου (‘between his eyes’) *Gr.* (15, 5): შუბლსა (‘on his forehead’) *Iber.*
[82] Eph. 6.14.
[83] Eph. 6.16.
[84] მკუდარი (‘dead’) in *U*, მკᲽდრი (‘inhabitant’) in *P*.
[85] σατύρους (‘satyr’) *Gr.* (15, 10)]: ტᲽროჲს *(tyros*; “σα” *was missing in the model) Iber.*
[86] αὐτοῦ (‘his’) *Gr.* (15, 13) *om. Iber.*
[87] τὴν ὁδὸν αὐτοῦ *Gr.* (17, 5): *add.* რომელსა-იგი ვიდოდა (‘which he [Anton] was going’) *Iber.*
[88] πρὸ ὀφθαλμῶν (‘had it within his sight’) *Gr.* (17, 8): გულსა შინა თᲽსსა (‘in his heart’) *Iber.*

(§ 8) And the holy elder kept walking and searching and seeking the way. At Antony's amazement, the beast fled from his face into a wide field. The devil, in this way, disguised himself unfaithfully.

And Antony marvelled at his look and shape as he [the devil] appeared to him as a beast. As he went a little farther on, he saw someone of his stature, a sorcerer man standing on the ground; and he had horns on his head and forehead. And when the holy Antony saw him, he girded himself with *the shield of faith*[89] and *the breastplate of righteousness*.[90] He asked and said: "Who are you whom I see?"

That one replied saying: "I am dead, and I am one of those who live in the desert and whom the pagans call '*tyros*'[91] as they [the pagans] have been tempted by them into idol worship."

While he was speaking, the blessed elder continued his way, and his tears were dropping on the ground, and he was rejoicing at the glory of Christ and the perishing of devils. He was amazed at his understanding of the words of the beasts, and he struck the ground with his staff and said: "Woe to Alexandria, woe to the city of ungodly people where all the demons of the whole world have gathered!"

(§ 9) So, the blessed Antony went on and wished to complete his journey which he had undertaken. And he was looking for a servant of God, thinking about what he could do and where to go. And he saw the footprints of many beasts in the whole area of the desert. And the day was coming to an end, and he contemplated in his heart that it was impossible that Christ had abandoned him. And he went on all night remaining diligent in his prayers. At dawn, he saw a large hyena[92] which ran up to the top of τηε mountain, intensely gasping for breath.

[89] Eph. 6.14.
[90] Eph. 6.16.
[91] Distorted from Greek σάτυρος.
[92] According to the Greek text, it was a female hyena, but the Georgian language has no grammatical gender.

და შეუდგა მას და ვითარცა მიეახლა იგი ქუაბსა მას, იხილა მკეცი იგი შემავალი მუნ. [161v **P**] და შთახედა მუნ და იხილა სრული იგი სიყუარული, რომელ არს ნეტარი იგი ბერი პავლე. და განიყენა შიში მისგან, მიხედა და იხილა ნათელი დიდი ქუაბსა მას შინა. და მიდგა კარსა მას სიხარულით, მოიღო ქვაჲ[93] კელითა თჳსითა და ჰრეკა კარსა მას. ხოლო რაჟამს ნეტარსა ბერსა კმაჲ იგი ესმა, მიაგორვა ქვაჲ იგი კარსა მას და დაყო შესავალი იგი.

მაშინ ანტონი დავარდა[94] გარეშე კარსა მას და ევედრებოდა მას, რაჲთამცა შეიყვანა იგი შინა. და ეტყოდა მას ბერი და ჰრქუა,[95] ვითარმედ: ,,მარტოჲ ვინაჲ მოხუედ აქა, რომლისა საკმრისათჳს?“[96-97] ხოლო მან ჰრქუა: ,,უწყი მეცა, რამეთუ არა ღირს ვარ შემთხუევად შენდა. რომელი-ეგე შეიწყნარებ მკეცთა, რად განაგდებ კაცსა? *კეძიებდ და ვპოვე, კრეკდ და ვესევდ,* ვითარმედ განმიღოს მე კარი.[98-99] ხოლო აწ არა წარვიდე ამიერ, არამედ წინაშე თუალთა შენთა[100] მოვკუდე, რაჲთა კორცნი ესე-ღა-თუ ჩემნი იხილნე და დაჰფლნე.“[101] და დაადგრა წმიდაჲ ანტონი მუნ და არა წარვიდა.[102]

მიუგო წმიდამან პავლე და ჰრქუა მას: ,,არავინ მოვიდის აქა გულისწყრომით და არცა ტირინ ვინ მდურვით.“ და ზრახვიდა მას უმხიარულესითა პირითა[103] და განუღო მას კარი და შეიტყბნეს ურთიერთას და ამბორს-უყვეს ამბორის-ყოფითა სიწმიდისაჲთა და მიუთხრეს[104] ურთიერთას სახელები მათი.

(§ 10) და შემდგომად ამისა დაჯდა ნეტარი ბერი პავლე ანტონის თანა და ჰრქუა მას: ,,რაჲსათჳს ესოდენი შრომაჲ შეამთხჯე თავსა თჳსსა გზისაჲ ამის

2 მუნ] *om. U.* **3** იგი ბერი] *om. U.* შიში] *add.* იგი *U.* მიხედა] მიჰხედა *P.* **4** კელითა] კელთა *U.* თჳსითა] თუისთა *U.* **5** ჰრეკა] ჰრეკდა *U.* რაჟამს] ვითარცა *U.* რაჟამს] *add.* ესმა *U.* ესმა *om. U.* **7** გარეშე] გარეშჱ *P.* მას *om. U.* **8** იგი] *om. U.* ბერი *om. U.* **10** არა] არაჲ *U.* მკეცთა] მკეცსა *U.* **11** ვრეკდ] ვირეკდ *P.* **12** აწ] *add.* მე *U.* **13** დაადგრა] დადგრა *U.* **15** გულისწყრომით] გულის-წყრომითა *U.* **16** და[1] *om. U.* ზრახვიდა] ჰზრახვიდა *P.* უმხიარულესითა] უმხიარულეჲსითა *U.* **17** შეიტყბნეს] შეიტყუნეს *U.* ამბორს-უყვეს] ამბორს-ყვეს *U.* **19** ამისა] ამისსა *P.* დაჯდა *om P.* ბერი *om. U.* პავლე] *add.* დაჯდა *P.* **20** გზისაჲ] გზისა *P.*

---

[93] μικρόν (‘small’) *Gr.* (19, 6): *om. Iber.*

[94] ἐπὶ πρόσωπον (‘on his face’) *Gr.* (19, 9) *om. Iber.*

[95] λέγων ὅτι *Gr.* (19, 10): *add.* ბერი და ჰრქუა (‘the elder and said’) *Iber.*

[96] μόνος εἰμί, καὶ πόθεν ἦλθον καὶ διὰ ποίαν χρείαν οἶδας (‘I am alone, and where I came from and what I am in need of, you know’) *Gr.* (18, 10–11)]: მარტოჲ ვინაჲ მოხუედ აქა, რომლისა საკმრისათჳს? (‘Who came here alone? For what purpose?’) *Iber.*

[97] οἶδας *Gr.* (19, 11): *add.* ხოლო მან ჰრქუა (‘and he said’) *Iber.*

[98] ἀνοίξεις μοι *Gr.* (19, 14): *add.* კარი (‘door’) *Iber.*

[99] Mt. 7.7–8; Lk. 11.10–11.

[100] πρὸ θυρῶν σου (‘in front of your doors’) *Gr.* (19, 14): *add.* წინაშე თუალთა შენთა (‘in front of your eyes’) *Iber.*

[101] Ἐμμείναντος δὲ αὐτοῦ ἐν τοῖς λόγοις (‘[Antony] persevering with these words’) *Gr.* (19, 16) *om. Iber.*

[102] θάψῃς αὐτό *Gr.* (19, 15): *add.* და დაადგრა წმიდაჲ ანტონი მუნ და არა წარვიდა (‘and Antony stayed there and did not leave’) *Iber.*

[103] χαριεστέροις λόγοις (‘the most eloquent words’) *Gr.* (21, 1): უმხიარულესითა პირითა (‘a most joyous face’) *Iber.*

[104] τοῦ πλησίον (‘a neighbour’) *Gr.* (21, 3): *om. Iber.*

And [Antony] followed [the beast] and when he approached the cave, he saw that the beast went in. And he looked inside and saw perfect love, which was the blessed Paul the Elder. And he cast out fear from himself, looked and saw a great light in the cave. And he approached the door joyously, took up a stone in his hand and knocked on the door. When the blessed elder heard the noise, he rolled a stone against the door and shut the entrance.

Then Antony fell on the ground outside the door, pleading to him to let him in. And the elder said to him: "Who has come here alone? For what purpose?" And he [Antony] replied: "I myself know that I am not worthy to see you. You who are tolerating a beast, why do you cast out a man? I have sought and I have found you, I have knocked, and I hope that the door will be opened to me.[105] And from now on I will not depart from here, but I will die in front of your eyes, so that only you will see my body and bury it." And the holy Antony stood there and did not depart.

And the holy Paul replied and said: "No one comes here angrily, and no one weeps with complaints." And he talked [to Antony] with a most joyous face and opened the door for him and they embraced each other and kissed each other with a holy kiss, telling each other their names.

(§ 10) After that, Paul the blessed Elder sat with Antony and asked him: "Why have you labored so hard by undertaking this long journey

[105] Mt. 7.7–8; Lk. 11.10–11.

შორისაჲ და ეძიებდ ბერსა აწვე დაჴსნილსა, და შემდგომად იხილო მტუერ-
ქმნული? არამედ *სიყუარულმან ყოველივე დაითმინის.*[106] გლოცავ შენ, ვითარ არს
ნათესავი კაცთაჲ, მითხარ მე, და თუ აშენებენ ქალაქთა შინა, ვითარ-ღა იგი
პირველ,[107] და თუ არს მეფჱ სოფელსა შინა, და თუ იტყუენვიან მთავარნი
საცთურისაგან ეშმაკთაჲსა?''

და ვითარ იგი ამას ეტყოდა ანტონის, მიხედეს და იხილეს ყორანი, მჯდომარჱ რტოთა ზედა ხისასა. და[108] აღიფრინა ყორანმან მან[109] და აქუნდა პირსა მისსა კუეზაჲ პური ცოცხალი. მოიღო და დადვა იგი შორის ორთავე მათ. [162r **P**] ხედვიდეს იგინი და დაუკჳრდა ფრიად, და განეყენა მათგან მფრინველი იგი. ჰრქუა წმიდამან პავლე ანტონის, რამეთუ: ,,ჭეშმარიტად უფალმან ჩუენმან მოწყალემან[110] მოგჳძღუანა ჩუენ საზრდელი ესე, რამეთუ, აჰა ესერა, სამეოცი წელი არს, ვინაჲთგან ამის მფრინველისაგან ნატეხი[111] პურისაჲ მოვიღი. ხოლო ვითარ-ესე შენ მოხუედ ჩემდა, მოგჳძღუანა ჩუენ უფალმან ჩუენმან იესუ ქრისტემან მრჩობლი როჭიკი, რამეთუ მისნი მონანი[112] ვართ.''

(§ 11) და ჰმადლობდეს ღმერთსა მოწყალესა და დასხდეს ორნივე ერთად წყაროსა ზედა[113] და ჰკდებოდეს ურთიერთას, ვინ განტეხოს პირველად პური იგი. და ღამჱ იგი წარვიდოდა ცილობასა მას ზედა. და შემდგომად ყოვლისა მის მიყვნეს ორთავე კელნი მათნი და განტეხეს პური იგი სახელითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტჱსითა,[114] ჭამეს და აღასრულეს ღამჱ იგი უძილად.

და რაჟამს განთენა, ჰრქუა წმიდამან[115] პავლე ანტონის: ,,უწყოდე, ძმაო ანტონი, რამეთუ წინავე ამის ჟამისა ამას ადგილსა გარემო ვიყავ[116] და უფალმან აღმითქუა მე შენი შედგომად[117] ჩემსა. ხოლო აწ მოწევნულ არს ჟამი ჩემისა განსუენებისაჲ,

1 იხილო] იხილე *U*. **3** მითხარ] მითხარ-[ღა] *U*. აშენებენ] ააშენებენ *U*. **4** ~ არს თუ *U*. მეფჱ] მეფეჲ *U*. **6** ეტყოდა] იტყოდა *U*. ანტონის] *add*. მიმართ *U*. მიხედეს] მიჰხედეს *P*. **7** ხისასა] ხისათა *U*. **8** მისსა] მისა *U*. **9** დაუკჳრდა] უკუირდა *U*. **10** მოწყალემან] *om*. *U*. ჩუენმან] *add*. იესუ ქრისტემან *U*. **12** ~ მოვიღი ნატეხი პურისაჲ *U*. მოხუედ] მოხედ *U*. **13** ჩემდა] *om*. *U*. **14** ჩუენ] *om*. *U*. **19** ქრისტჱსითა] ქრისტესითა *U*. ქრისტჱსითა] *add*. და *U*. ჭამეს] ჭამჱს *P*. ღამჱ] ღამე *U*. **20** რაჟამს] ვითარცა *U*. **22** შედგომად] შემდგომად *P*. **22–23** ~ ჟამი განსუენებისა ჩემისაჲ *U*. **23** განსუენებისაჲ] *add*. და *om*. *U*.

---

[106] I Cor. 13.7.

[107] εἰ οἰκοδομοῦσιν πάλιν οἰκοδομὰς ἐν ταῖς ἀρχαίαις πόλεσιν (‘whether people are once again erecting new buildings in the ancient cities’) *Gr*. (21, 9-10): თუ აშჱნებენ ქალაქთა შინა, ვითარ-ღა-იგი პირველ (‘if they still build inside the cities as before’) *Iber*.

[108] αὐτῇ τῇ ὥρα (‘at that very moment’) *Gr*. (21, 14) *om*. *Iber*.

[109] μεθ’ ἡσυχίας (‘quietly’) *Gr*. (21, 15) *om*. *Iber*.

[110] καὶ φιλάνθρωπος (‘loves humankind’) *Gr*. (21, 20) *om*. *Iber*.

[111] ἡμίσυ (‘half [a loaf]’) *Gr*. (21, 22): ნატეხი (‘a piece’) *Iber*.

[112] στρατιῶται (‘warriors’) *Gr*. (23, 2): მონანი (‘servants’) *Iber*.

[113] ἐπὶ τῆς γῆς (‘on the ground’) *Gr*. (23, 4): წყაროსა ზედა (‘over the waterspring’) *Iber*.

[114] τοῦ κυρίου *Gr*. (23, 7): *add*. ჩუენისა იესუ ქრისტესითა (‘of ours, Jesus Christ’) *Iber*.

[115] ὁ μακάριος *Gr*. (23, 9): წმიდამან (‘holy’) *Iber*.

[116] ὅτι πρὸ τούτου τοῦ καιροῦ ἐν τῇ περιχώρῳ ταύτῃ ὤκεις (‘that you live somewhere around here’) *Gr*. (23, 10-11): რამეთუ წინავე ამის ჟამისა ამას ადგილსა გარემო ვიყავ (‘prior to this time I was somewhere around here’) *Iber*.

[117] σύνδουλον (‘fellow-servant’) *Gr*. (23, 12): შედგომად ჩემსა (‘my follower’) *Iber*.

in order to seek out an elder who is already worn out and [whom] you will soon see turned into dust? But *love endures all things*.[118] I beseech you: How is humankind? Tell me whether they still build inside the cities as before, and whether there is a king in the world and whether rulers are still captured by the devil's deception?"

And while he [Paul] was saying this to Antony, they looked and saw a raven sitting on the branch of a tree. And the raven flew down holding in his mouth a whole loaf of bread. And he brought it and placed it between them. They saw it and marvelled greatly, and the bird flew away. St. Paul said to Antony: "Truly our gracious Lord sent this nourishment to us because, behold, it has been sixty years since I have been receiving a piece of bread from this bird. But since you have arrived here, our Lord Jesus Christ has granted us a double portion because we are His servants."

(§ 11) And they thanked the gracious God, and both sat down beside the water-spring and contended with each other as to which one should break the bread first. The night went by in this contest. And afterwards, both took it in their hands and broke the bread in the name of our Lord Jesus Christ and ate it, and they spent the night without sleep.

When dawn arrived, St. Paul said to Antony: "Brother Antony, you should know that prior to this time I was somewhere around this place and the Lord has promised me that you would be my follower. But now the time for me to rest is near,

[118] I Cor. 13.7.

რომელსა-იგი ვეძიებდ, მოიწია ჩემ ზედა, რომელ არს მიქცევაჲ და ყოფაჲ ჩემი ქრისტჱს თანა. ხოლო ჟამი ჩემი აღსრულებულ არს, ამიერითგან,[119] ვითარცა მრწამს მე, მელის მე *სიმართლისა იგი გჳრგჳნი,*[120] და შენ მოივლინე უფლისა მიერ დაფლვად ჴორცთა ჩემთა მიწასა ქუეშე უფროჲს, რაჲთა *მისცე მიწაჲ მიწასა.*[121]

(§ 12) ვითარცა თქუა ესე ნეტარმან ბერმან პავლე, წმიდაჲ ანტონი ტიროდა და ევედრებოდა მას და ეტყოდა: ,,ნუ დამიტევებ მე, კეთილო მამაო,[122] არამედ მიმიყვანე მეცა შენ თანა, რომელსა მიხუალ გზასა.“

მიუგო წმიდამან პავლე და ჰრქუა მას: ,,არა ჯერ არს თხოვად თავისა შენისათჳს სიკუდილი, არამედ ჩემთჳს.[123] ამისთჳს გლოცავ შენ, საყუარელო ჩემო, არა თუ მძიმე არს იგი შენდა, არამედ წარგუალე ადრე ვანად შენდა და მომართუ მე ფრთჱ იგი, რომელ მოგცა შენ ათანასი ეპისკოპოსმან, რაჲთა მით შეჰმოსო გუამი ჩემი.“ ხოლო ესე მით ჰრქუა მას, რაჲთამცა თჳნიერ მისა განიძარცუნა ჴორცნი მისნი.[124] და ესეცა ამცნო მას რაჲთა: ,,მოიღო შენ თანა სათხროლიცა, რაჲთა დაჰფლა გუამი ჩემი.“[125] ხოლო ვითარ ესმა ანტონის ათანასისთჳს და საბლარდნელისათჳს, [162v **P**] დაუკჳრდა ფრიად, რამეთუ ხედვიდა მის თანა იესუ ქრისტჱსა, და თაყუანის-სცა მას და ვერღარა იკადრა ყოვლადვე სიტყჳს-გებად მისა, არამედ ტიროდა მწარედ და ამბორს-უყოფდა თავსა და ფერჴთა მისთა,[126] და ისწრაფა მისლვად ვანად თჳსა.

(§ 13) და ვითარცა მიიწია ვანად თჳსა,[127] ორნი იგი მოწაფენი, რომელნი მრავლით ჟამითგან ჰმსახურებდეს მას, მიეგებვოდეს და ჰრქუეს: ,,ჱ მამაო ჩუენო, სადა იყავ ესოდენთა მათ დღეთა?“

ხოლო მან[128] ჰრქუა მათ: ,,ვაჲ მე, ცოდვილსა ამას, რამეთუ მსგავსი ვარ

1 ~ ჩემი და ყოფაჲ *U*. **2** ქრისტჱს] ქრისტჱჲს *U*. ~ ამიერითგან ჟამი ჩემი აღსრულებულ არს *U*. **3** მე] *add.* ამიერითგან *U*. მელის] მიმელის *U*. **4** ქუეშე] ქუშჱ *P*. **5** ნეტარმან] წმიდამან *U*. **7** ~ გზასა მიხუალ *U*. **9** ჩემო *om. U*. **10** არს] არ *P*. **11** ეპისკოპოსმან] ებისკოპოსმან *U*. ~ შეჰმოსო მით *U*. **13** ამცნო მას] ამცნოვე *P*. სათხროლიცა] სათხრობელიცა *U*. **14** ვითარ] ვითარცა *U*. **16** ქრისტჱსა] ქრისტესა *U*. თაყუანის-სცა] თაყუანი-სცა *U*. სიტყჳს-გებად] სიტყუისა გებად *U*, სიტყჳს მიგებად *P*. **18** ისწრაფა] იწრაფა *U*. მისლვად] *om. P*. **20** ჰრქუეს] ჰქრქჳეს *P*. **21** იყავ *add.* შენ *U*. **22** ამას] მას *U*.

---

[119] πεπλήρωται *Gr.* (23, 14): *add.* ამიერითგან (‘from now on’) *Iber.*

[120] II Tim. 4.8.

[121] Gen. 3.19.

[122] ὦ ἀγαπητέ (‘beloved one’) *Gr.* (23, 20): კეთილო მამაო (‘good father’) *Iber.*

[123] Οὐ χρεά ἐστὶν τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίου (‘you shouldn’t be seeking only for your interests but for those of your neighbour) *Gr.* (25, 2): არა ჯერ-არს თხოვად თავისა შენისათჳს სიკუდილი, არამედ ჩემთჳს (‘it is not right to be asking for death for yourself, but for me’) *Iber.*

[124] οὐκ εἶπεν δὲ τοῦτο ἐσθῆτα ἐπιζητῶν ἀλλ ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἀποθῆται τὸ σῶμα (‘he did not say this because he was seeking clothing but in order that with Antony gone, he might lay aside his body’) *Gr.* (25, 7–8): ხოლო ესე მით ჰრქუა მას, რაჲთამცა თჳნიერ მისა განიძარცუნა ჴორცნი მისნი (‘he said this in order to take off his flesh while he [Antony] would be away’) *Iber.*

[125] τὸ σῶμα *Gr.* (25, 8): *add.* და ესეცა ამცნო მას რაჲთა: ,,მოიღო შენ თანა სათხროლიცა, რაჲთა დაჰფლა გუამი ჩემი“ (‘And he [Paul] told him [Antony] also this: “Bring with you a spade to burry my corpse”’) *Iber.*

[126] τοὺς ὀφθαλμούς (‘the eyes’) *Gr.* (25, 12): ფერჴთა მისთა (‘his feet’) *Iber.*

[127] αὐτοῦ *Gr.* (25, 13): *add.* და ვითარცა მიიწია ვანად თჳსა (‘and when he reached his abode’) *Iber.*

[128] ἀπεκρίθη αὐτοῖς (‘replied to them’) *Gr.* (27, 1) *om. Iber.*

and what I have been seeking has come upon me, which is my departure and being with Christ. From now on my time is complete and, as I believe, the *crown of righteousness*[129] is waiting for me, and you have been sent by the Lord to bury my body beneath the earth or rather *to give earth to earth*."[130]

(§ 12) When the blessed elder Paul said this, St. Antony wept and, pleading, told him: "Do not leave me, good father, but take me with you where you are going."

St. Paul responded and said: "It is not right to ask for death for yourself, but for me. Therefore, beloved one, I am asking you: if it is not a burden for you, quickly go to your abode and bring a cloth which was given to you by Bishop Athanasius in order to clothe my body." He said this so that he could die[131] while he [Antony] was away. And he [Paul] told him [Antony] this, too: "Bring with you a spade[132] so that you can bury my corpse." When Antony heard about Athanasius and the cloak, he was very amazed because he saw Jesus Christ with him [Paul], and he venerated him and could not dare respond [to him] but kept crying bitterly and kissing his head and feet, [and then] he quickly ran to his abode.

(§ 13) When he reached his abode, his two disciples, those who had been serving him for a long time, met him and said: "Our father, where have you been for so many days?"

And he replied to them: "Woe to me, a sinner, because I am only a resemblance

[129] II Tim. 4.8.
[130] See Gen. 3.19.
[131] Lit.: 'in order to take off his flesh'.
[132] Lit.: 'a tool for digging'.

მონაზონისაჲ და[133] ტყუვილით თავსა დამიდგამს სახჱ ესე მონაზონებისაჲ, რამეთუ ვიხილე მე ელია და იოვანე დღეს უდაბნოსა შინა და ვიხილენ ჭეშმარიტად[134] სამოთხესა შინა.“ და იტყოდა მათ თანა და იცემდა მკერდსა ჴელთა თჳსთა. მოიღო საბლარდნელი იგი და გამოვიდა მოწაფეთაგან თჳსთა. და ევედრებოდეს მას, რაჲთამცა აუწყა მათ ყოველი. ხოლო მან ჰრქუა მათ: *ჟამი არს სიტყჳსაჲ და ჟამი არს დუმილისაჲ.*[135]

(§ 14) და წარვიდა გზასა თჳსსა. და არა წარიღო სათხროლი[136] მის თანა,[137] რამეთუ დაავიწყდა,[138] არამედ ისწრაფა ნეტარისა პავლჱს, რამეთუ სუროდა ხილვად მისა და მერმეცა ეშინოდა, ნუუკუე თჳნიერ მისა შეჰვედროს სული თჳსი უფალსა. და ვიდოდა მას დღესა და ხვალისა დღესა[139] იხილნა დასნი ანგელოზთანი და კრებული წინაწარმეტყუელთანი და მოციქულთანი გზასა ზედა და მამაჲ პავლე ბრწყინვალჱ ვითარცა მზჱ[140] შორის მათსა, აღვიდოდა იგი მათ თანა ზეცად.

მასვე ჟამსა დავარდა ნეტარი ანტონი პირსა ზედა თჳსსა და იტყოდა ტირილით და სულთქუმით: „რაჲსათჳს, ღმრთის მოსაო მამაო, დამაგდე მე და არა შეიწირე ვედრებაჲ ჩემი შემდგომად ესოდენისა ამის სრბისა ჩემისა, რომელი ვყავ ვითარ მფრინველმან?“

(§ 15) და შევიდა ქუაბსა მას და იხილა მამაჲ პავლე მუკლთა ზედა მისთა და თავი მისი ზე ეპყრა ცად და ჴელნი მისნი განმარტებულ იყვნეს. პირველად ეგონა, ვითარმედ ცოცხალ არს და ილოცავს, და დადგა იგიცა მის თანა და ილოცვიდა. და ვითარ წარჴდა მრავალი ჟამი[141] და არა ესმა ჴმაჲ, არცა კუნესაჲ, მსგავსად ჩუეულებისაებრ მლოცველთაჲსა, [163r **P]** მაშინ-ღა გულის ჴმა-ყო, რამეთუ გუამი ხოლო არს, რომელი ილოცავს, და თაყუანი-სცა ღმერთსა, რომლისა თანა ცხოველ არს ყოველი.

1 მონაზონისაჲ] მონოზონისაჲ *U.* ტყუვილით] ტყუილით *U.* სახჱ ესე მონაზონებისაჲ] სახეჲ მონისაჲ *U.* **2** ~ დღეს ელია და იოვანე *U.* **3** ჴელთა თჳსთა] ჴელითა თჳსითა *P.* **7** გზასა] *add.* მას *U.* თჳსსა] თუისა *U.* **8** ისწრაფა] ისწრაფდა *U.* პავლჱს] *add.* თანა *U.* **9** ~ მერმეცა და *U.* და *om. U.* **10** დღესა] დღე *P.* **11** კრებული] კრებულნი *P.* წინაწარმეტყუელთანი და მოციქულთანი] წინაწარმეტყუელთაჲ და მოციქულნი *U.* **12** აღვიდოდა იგი მათ თანა] აღვიდოდეს იგინი მის თანა *P.* **15** ამის] *om. U.* **17** ქუაბსა მას] ქუაბად *U.* ზედა მისთა] თუისთა ზედა *U.* **19** იგიცა] *om. P.* **20** მსგავსად *om. U.* **21** მაშინ-ღა] მაშინ *U.* გულის ჴმა-ყო] გულისხმა-ყო *U.* **22** ცხოველ] ცხოელ *U.*

---

[133] τῷ ἁμαρτωλῷ *Gr.* (27, 1): *add.* რამეთუ მსგავსი ვარ მონაზონისაჲ და (‘as I am only a resemblance of a hermit and’) *Iber.*
[134] Παῦλον *Gr.* (27, 4) *om. Iber.*
[135] Eccl. 3.7.
[136] τροφήν (‘food’) *Gr.* (27, 10): სათხროლი (‘mattock’) *Iber.*
[137] μεθ ἑαυτοῦ *Gr.* (27, 11): *add.* რამეთუ დაავიწყდა (‘as he forgot’) *Iber.*
[138] παντελῶς *Gr.* (27, 11) *om. Iber.*
[139] ὡς ἐγένετο ἐπὶ τῇ ἑξης, τρίτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας (‘until the second day at the time of the third hour’) *Gr.* (27, 14–15): ხვალისა დღესა (‘on the day of tomorrow’) *Iber.*
[140] ὥσπερ χιόνα (‘like snow’) *Gr.* (27, 18): ვითარცა მზჱ (‘like the sun’) *Iber.*
[141] τῆς ὥρας (‘an hour’) *Gr.* (29, 5): მრავალი ჟამი (‘many hours’) *Iber.*

of a ‘monk’ and I have taken the appearance of ‘monk’ by false pretence, but today I saw Elijah and John in the desert and truly in paradise.” While saying this he kept striking his chest with his hands. Taking the cloak, he left his disciples. And they pleaded to him to tell them everything. But he said to them: “There is a time to speak and a time to keep quiet”,[142] and went on his way.

(§ 14) And [Antony] went on his way and he did not take a spade with him because he forgot it since he was hurrying to the blessed Paul as he wanted to behold him, and he was also afraid that he [Paul] might give up his spirit to the Lord in his [Antony’s] absence.[143] He walked all day and on the next day he saw choirs of angels and a company of prophets and apostles on the road and Father Paul shining like a sun among them, ascending to heaven with them.

Immediately the blessed Antony fell on his face and kept saying with weeping and groaning: “Why, pious father,[144] have you left me and why did you not accept my supplication after I ran so far, as fast as a bird?”

(§ 15) And he entered the cave and saw Father Paul on his knees and his head upheld towards heaven and his hands stretched out. He first thought that he [Paul] was alive and was praying, and he stood next to him and started praying. And as a long time had passed, and he did not hear a voice or groaning as it is customary for those who pray, then he realised that it was a corpse who was praying, and he worshipped God who gives life to everything.

[142] Eccl. 3.7.
[143] Lit.: ‘without him [Antony]’.
[144] Lit.: ‘God-trusting father’.

(§ 16) და შეჰხჳა მას საბლარდნელი იგი და წარმოიღო იგი შუვა, მოაქუნდა და ფსალმუნებდა, ვითარცა არს წესი ქრისტეანეთაჲ. ხოლო გულს ეტყოდა წმიდაჲ ანტონი და თქუა: ,,ვერ მოვიჴსენე და მოვიღე სათხროლი,[145] რაჲთამცა აღმოვთხარე და დავფალ გუამი ესე." განიზრახვიდა გონებასა თჳსსა და იტყოდა: ,,ვითარ-მე ვყო? უკუეთუ ესე დაუტეო და მივიდე ვანად ჩემდა მოღებად სათხროლისა,[146] ოთხსა დღესა ჭირით მო-ოდენ-ვიწიო." და თქუა გონებასა თჳსსა: ,,აწ მეცა აქა მოვკუდე, ამის თანა, უფალო ჩემო იესუ ქრისტე, საყუარელისა შენისა თანა და მსახურისა."

და ამას ვითარ იტყოდა, აჰა, ორნი ლომნი მოვიდოდეს ერთად სრბით. და ვითარცა იხილნა იგინი ანტონი, შეძრწუნდა ფრიად და შემდგომად მისა გონებაჲ თჳსი აღიმაღლა უფლისა მიმართ და მიერითგან ყუდროდ ხედვიდა მათ, ვითარცა ტრედთა მომავალთა. და რაჟამს მოვიდეს, დაადგრეს გუამსა მას ზედა ნეტარისა პავლჱსსა და უყუაოდეს ქენებით[147] ნეტარსა ანტონის და შეუვრდეს ფერჴთა მისთა ყუდროებით და იღრჭენდეს კბილთა მათთა ბრდღუენითა დიდითა, რაჲთამცა ცნა ანტონი, რამეთუ კურთხევის უნდა მათ, და ტიროდეს წარსლვასა მას ნეტარისა მის პავლჱსსა. ხოლო შემდგომად მისა ისწრაფეს თხრად ლომთა მათ და აღმოსხმად ფერჴითა მათითა და დააღრმეს ადგილი იგი, ვითარ კაც ოდენ.

და ყრიდეს[148] თავთა მათთა და მოდრკეს და ჰლოშნიდეს ფერჴთა მისთა და ფერჴთა ნეტარისა ანტონისთა[149] ენითა მათითა. და ვითარ ცნა გონებითა თჳსითა, რამეთუ კურთხევასა ითხოვენ, შეეშინა და შეძრწუნდა დიდებასა მას ზედა ღმრთისასა, რამეთუ პირუტყუთაცა ბუნებამან იცნის კეთილნი[150] ღმრთისანი, და თქუა: ,,უფალო, არცა ფურცელი ერთი დავარდების თჳნიერად შენსა, არცა მფრინველი დაეცეს ქუეყანასა ზედა თჳნიერ

1 შეჰხჳა] შეხუია *U.* იგი[1]] *om. U.* შუვა] შუა *U.* შუვა] *add.* და *U.* **2** ქრისტეანეთაჲ] ქრისტიანეთაჲ *U.* **4** გონებასა] გონესა *U.* **6** სათხროლისა] სათხრელისა *U.* ~ სათხრელისა მოღებად *U.* **7** ჩემო] *om. U.* **9** ვითარ] რაჲ *U.* მოვიდოდეს] მოვიდეს *U.* ერთად] *om. P.* და[2]] *om. U.* **10** ვითარცა] *om. U.* ანტონი] *add.* და *U.* **11** მიერითგან] ამიერითგან *U.* ყუდროდ] მყუდროდ *P.* ხედვიდა] ჰხედვიდა *P.* **12** მომავალთა] *om. P.* რაჟამს] ვითარცა *U.* დააადგრეს] დაადგეს *U.* **13** პავლჱსსა] პავლეჲსა *U.* შეუვრდეს] შეურდეს *U.* **14–15** რაჲთამცა ცნა ანტონი] *om. U.* **15** კურთხევის] კურთხევისა *U.* მათ] *add.* რაჲთამცა ცნა ანტონი *U.* წარსლვასა] წარლვასა *U.* მის] *om. P.* **16** პავლჱსსა] პავლესსა *U.* ისწრაფეს თხრად] იწყეს სწრაფით თხრად *U.* **17** კაც ოდენ] კაც ერთ *U.* **19** ვითარ] ვითარცა *U.* **20** ითხოვენ] ითხოენ *U.* **22** უფალო] *add.* შენსა გარეშჱ *P.* თჳნიერად] თჳნიერ *U.* **23** დაეცეს] დაეცემის *U.*

---

[145] ἤ πέλεκυν ('or an axe') *Gr.* (29, 13) *om. Iber.*
[146] ἐνεγνεῖν *Gr.* (29, 15): *add.* სათხრელისა მოღებად *Iber.*
[147] ἔσειον ταῖς οὐραῖς αὐτῶν κολακευτικῶς ('wagging their tales') *Gr.* (31, 5): უყუაოდეს ქენებით ('they howled begging') *Iber.*
[148] τὰ ὦτα ('ears') *Gr.* (31, 14) *om. Iber.*
[149] ἔλειχον τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ('were licking his [Antony's] feet and hands') *Gr.* (31, 15-16)] ჰლოშნიდეს ფერჴთა მისთა და ფერჴთა ნეტარისა ანტონისთა ('were licking his [Paul's] and the feet of the blessed Antony') *Iber.*
[150] καὶ ἐγκλητοῦς ('and chosen') *Gr.* (31, 19) *om. Iber.*

(§ 16) He wrapped him in the cloak and carried [him] to the middle [of the cave], chanting Psalms as it is the custom of Christians. St. Antony said in his heart: "I did not remember to bring a spade in order to dig and bury the body." He was contemplating in his mind, saying: "What shall I do? If I leave and go the abode to bring a spade, four days will hardly be enough for me to return." And he said in his mind: "Lord Jesus Christ, I too will die here together with Your beloved servant."

As he was saying this, behold, two lions came running together. When Antony saw them, he was extremely terrified, and he lifted his mind toward the Lord and calmly watched them as if they were flying doves. They came, stood over the body of the blessed Paul and howled, imploring the blessed Antony, and calmly fell at his feet with a great gnashing of teeth, which Antony recognised as their seeking a blessing, and they were weeping the departure of the blessed Paul. After that, the lions started digging fast and throwing out [earth] with their paws and made the place deep enough for a person.

They bowed their heads and knelt down and were licking with their tongues his [Paul's] feet and the feet of the blessed Antony. And when he [Antony] understood in his mind that they were asking a blessing from him, he was scared and terrified by the glory of God, because even the nature of animal[s][151] recognises those who are good and are from God, and he said: "Lord, without Your will, neither a leaf falls on the ground, nor does a bird fall without

[151] Lit.: 'The nature of those who have no speech'.

ბრძანებისა შენისა, შენ გუაკურთხენ ჩუენ ყოველნი.“[152] და დასდვა კელი მისი მათ ზედა და აკურთხნა იგინი[153] და უბრძანა წარსლვად, და წარვიდეს იგინი მშ̈ჳდობით.[154] [163v **P**] ხოლო რაჟამს განეყენნეს ლომნი იგი, აღიღო ანტონი გუამი იგი ნეტარისა პავლჱსი და დაფლა იგი ქუეყანასა მსგავსად ჩუეულებისა.

ხოლო შემდგომად ერთისა დღისა, ვითარცა მკ̈ჳდრმან ჭეშმარიტმან მსგავსად შჯულისა,[155] მოიღო კუართი იგი ნეტარისა ბერისა პავლჱსი, რომელი ექმნა ფურცელთაგან დანაკის-კუდთაჲსა, და მიიქცა ვანად თ̈ჳსა. და რაჟამს მოვიდა ვანად თ̈ჳსა,[156] გამოუცხადა ყოველი ძმათა თ̈ჳსთა და აუწყა ყოველი წესი მის საქმისაჲ.

(§18) და მიერითგან დღესასწაულთა ხოლო შეიმოსის კუართი იგი მკუდრეთით აღდგომასა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა[157] და მარტ̈ჳლიასა და ჯუართა აღპყრობასა და განცხადებასა[158] სამოსელი იგი ამბა პავლესი შეიმოსოს ბერისაჲ.[159-160] და თქჳს: „უმჯობჱს არს და უპატიოსნეს ესე ჩემდა უფროჲს ძოწეულისა მის სამეუფოჲსა.“ და ილოცავნ მარადის და აკ̈სენებნ მას სადიდებელად ღმრთისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.[161]

1 დასდვა] დასვა *U*. **2** უბრძანა] *add*. მათ *U*. წარსლვად] წარსლვაჲ *U*. იგინი] *om*. *P*. **3** რაჟამს] ვითარცა *U*. განეყენნეს] განეყენეს *U*. **4** პავლჱსი] პავლეჲსი *U*. დაფლა] დაჰფლა *P*. **6** ~ მოიღო მსგავსად შჯულისა *U*. **7** ფურცელთაგან დანაკის-კუდთაჲსა] დანაკის-კუდისაჲ ფურცლისაჲ *U*. რაჟამს] ვითარცა *U*. **8** ~ ძმათა თუისთა ყოველი *U*. აუწყა] *add*. მათ *U*. **10** დღესასწაულთა] დღჱსასწაულთა *P*. **11** მარტ̈ჳლიასა] მარტუირიასა *U*. **12** აღპყრობასა] აპყრობასა *U*. და] ხოლო *U*. **13** თქჳს] თქუის *U*. არს და უპატიოსნეს] და უპატიოსნეჲს არს *U*. **14** ძოწეულისა] ძოწეულისაჲ *U*. ილოცავნ] ილოცვიდა *U*. ~ მარადის და *P*. აკ̈სენებნ] აკ̈სენებდა *U*. მას *om*. *U*. აკ̈სენებდა] *add*. მარადის *U*. **15** აწ და მარადის და] *om*. *U*.

---

[152] See Mt. 10.29.

[153] τῇ χειρί *Gr*. (33, 1): *add*. და აკურთხნა იგინი (‘and he [Antony] blessed them [the lions]’) *Iber*.

[154] ἀπελθεῖν *Gr*. (33, 1): *add*. და წარვიდეს იგინი მშ̈ჳდობით (‘and they left peacefully’) *Iber*.

[155] ἀληθῶς *Gr*. (33, 4): *add*. მსგავსად შჯულისა (‘according to the faith’) *Iber*.

[156] τὸ κέλλιον αὐτοῦ *Gr*. (33, 6): *add*. და ვითარცა მოვიდა ვანად თ̈ჳსა (‘and when he came to his abode’) *Iber*.

[157] τοὺ Πάσχα *Gr*. (33, 8): მკუდრეთით აღდგომასა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა (‘the Resurrection of our Lord Jesus Christ’) *Iber*.

[158] Πεντηκοστήν *Gr*. (33, 9): *add*. და ჯუართა აღპყრობასა და განცხადებასა (‘and on the Exaltation of the Holy Cross and on Epiphany’) *Iber*.

[159] καὶ προσηύχετο ἀεὶ φορῶν αὐτό (‘would always wear it while praying’) *Gr*. (33. 10–11) *om*. *Iber*.

[160] ἐγὼ Ἱερώνυμος ἁμαρτωλὸς δέομαι πάντων τῶν ἀναγινωσκόντων ἵνα μου μνημονεύετε. Θέλω οὖν τὸ ἱμάτιον τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν πορφυρίδα τῶν βασιλέων καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν δόξαν αὐτῶν *Gr*. (‘I, Jerome, a sinner, entreat all of you who are reading [this] to remember me. I, then, wish to have the garment of blessed Paul and his faith more than the purple raiment of emperors and more than their glory’) *om*. *Iber*.

[161] φορῶν αὐτό *Gr*. (33, 11): *add*. ხოლო თქჳს: „უმჯობჱს და უპატიოსნჱს არს ესე ჩემდა უფროჲს ძოწეულისა მის სამეუფოჲსა. და ილოცვიდა და მარადის აკ̈სენებდა მარადის სადიდებელად ღმრთისა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.“ (‘And said: “This [garment] is better and more honourable for me than the purple of kings”. And he prayed and always commemorated [Paul], to glorify God now and forever from ages to ages, amen’) *Iber*.

Your permission.[162] You bless us all!" And he laid his hands on them, blessed them and commanded them to leave, and they left peacefully. After the lions had left, Antony took the body of the blessed Paul and buried him in the ground according to custom.

And after one day, as a true heir according to the faith, he took the cloak of Paul the blessed elder which was made of palm leaves and returned to his abode. When he came to his abode, he revealed everything to his brothers and told them the whole sequence of events.

(§ 18) Since then, he wore the cloak only on feast days: on the Resurrection of our Lord Jesus Christ, and on Pentecost, and on the Exaltation of the Holy Cross, and on Epiphany he wore the cloth of the elder Abba Paul, saying: "This [garment] is better and more honourable to me than the purple of kings." And he prayed and always commemorated [Paul] for the glory of God now and forever and from ages to ages. Amen.

Fig. 3: Paul of Thebes in manuscript KKNCM A-442, f. 40v

[162] See Mt. 10.29.

Abbreviations

KKNCM: Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts (Tbilisi, Georgia)
KHM: Niko Berdzenishvili Kutaisi State Historical Museum (Kutaisi, Georgia)
Jer. georg.: Georgian manuscript collection of the Greek Patriarchate, Jerusalem
Sin. georg.: Georgian manuscript collection of St. Catherine's Monastery of Mount Sinai

References

Abuladze (1938): იაკობ ცურტაველი, მარტყლობაჲ შუშანიკისი. ქართული და სომხური ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა, ვარიანტები, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ილია აბულაძემ. ტფილისი: სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

— (1944): ილია აბულაძე, "მრავალთავი", აკად. ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალურ კულტურის ინსტიტუტის მოამბე 14, 241–316 [repr. in შრომები 3, თბილისი: მეცნიერება 1975, 45–106]. https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/317993.

Abuladze et al. (1967): ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. წ. II (XI–XV სს.). დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელი'შვილმა, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაქიძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჟღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბილისი: მეცნიერება. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/331443.

Aleksidze (2011): ზაზა ალექსიძე, ქრისტიანული კავკასია. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი / Zaza A., *Caucasus Christianus. Historical and Philological Studies*. 2, თბილისი: ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

Aleksidze (2021): Nikoloz A., "Georgian", in: Stratis Papaioannou, *The Oxford Handbook of Byzantine Literature*, ed. by S. Papaioannou. Oxford: Oxford University Press, 620–641. https://ebin.pub/qdownload/the-oxford-handbook-of-byzantine-literature-oxford-handbooks-series-0199351767-9780199351763.html.

Allatius (1655): Leo A., *De utriusque Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua in dogmate de Purgatorio consensione*. Rome: Iosephus Luna Maronita. https://books.google.de/books?id=roJceq_OcqwC

Amélineau (1894): Émile A., *Histoire des monastères de la Basse-Egypte. Vies des saints Paul, Antoine, Macaire, Maxime et Domèce, Jean le Nain*. Texte copte et traduction française (Annales de Musée Guimet, 25). Paris: Ernest Leroux. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k107943d/f4.item#.

Baldwin (1991): B. B., "Jerome", in: Alexander P. Kazhdan (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Oxford: Oxford University Press, 1033. https://archive.org/compress/the-oxfrod-dictionary-of-byzantium-vol.-1-oup-1991.

Bidez (1900): Joseph B., *Deux versions grecques inédites de la vie de Paul de Thèbes*, publiées avec une introduction (Receuil de travaux publiés par la Faculté de philosophie et lettres, 25). Gand / Bruxelles: Université de Gand. https://archive.org/details/deuxversionsgre00bidegoog.

Boeder (1975): Winfried B., "Zur Analyse des altgeorgischen Alphabets", in: Dietrich Gerhardt, Peter M. Hill, Günter Kratzel (eds.): *Forschung und Lehre. Abschiedsschrift zu Joh. Schröpfers Emeritierung und Festgruß zu seinem 65. Geburtstag.* Hamburg: Slavisches Seminar, 17–34. http://www.staff.uni-oldenburg.de/winfried.boeder/download/19_Boeder_1975_Zur_Analyse_des_altgeorgischen_Alphabets.pdf.

Bregadze et al. (1973): ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ( ) კოლექციისა. ტომი I_1, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს თამარ ბრეგაძემ, მიხეილ ქავთარიამ და ლილი ქუთათელაძემ, ელენე მეტრეველის რედაქციით. თბილისი: მეცნიერება. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/268119.

Chelidze (1989): ედი'შერ ჭელიძე, "'ანტონ დიდის ცხოვრების' წინააათონური რედაქციების ურთიერთმიმართების შესახებ", მრავალთავი 15, 9–17. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/259024.

Corbo (1955): Vigilio Canio C., *Gli scavi di Khirbet Siyar El-Ghanam (Campo del pastori) e i monastri dei dintorni* (Pubblicazioni dello Studium Biblicum Franciscanum, 11). Gerusalemme: PP. Francescani.

Dolakidze & Chitunashvili (2017): დიდი სჳნაქსარი. გიორგი მთაწმინდელი. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს და სამეცნიერო აპარატი დაურთეს მანანა დოლაქიძემ და დალი ჩიტუნაშვილმა / *Great Synaxarion*. George the Hagiorite. Text and apparatus prepared by Manana D. and Dali Ch. თბილისი: კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

Delehaye (1902): *Synaxarium ecclesiae constantinopolitanae e codice Sirmondiano, nunc Berolinensi*, adiectis Synaxariis selectis. Opera et studio Hippolyti D. (Propylaeum ad Acta sanctorum novembris). Bruxelles: Socii Bollandiani. https://archive.org/details/DelehayeSynaxariumConstantinopolitanum.

Frøyshov (2012): Stig Simeon R. F., "The Georgian Witness to the Jerusalem Liturgy: New Sources and Studies", in: Bert Groen, Steven Hawkes-Teeples, Stefanos Alexopoulos (eds.), *Inquiries into Eastern Christian Worship*. Selected Papers of the Second International Congress of the Society of Oriental Liturgy, Rome, 17–21 September 2008 (Eastern Christian Studies, 12). Leuven/Paris/Walpole: Peeters, 227–267. https://www.academia.edu/2449049.

Gabidzashvili (2004): ენრიკო გაბიძაშვილი, ქართული ნათარგმნი ჰაგიოგრაფია / Enriko G., Hagiographical works Translated into Georgian. თბილისი: კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი / Академи Наук Грузии.

Gagoshidze (2022): Giorgi G., "Georgian Inscriptions in the Holy Land", in ქართული ქრისტიანული თემი წმინდა მიწაზე / *Georgian Christian Community in the Holy Land*, Tbilisi: Tamila Mgaloblishvili Centre for the Exploration of Georgian Antiquities, დანართები / Appendices, II, 1–124. https://www.academia.edu/75334885.

Galadza (2018): Daniel G., *Liturgy and Byzantinization in Jerusalem*. Oxford: Oxford University Press.

Garitte (1958): Gérard G., *Le calendrier palestino-géorgien du Sinaiticus 34 (Xe siècle)* (Subsidia Hagiographica, 30). Bruxelles: Société des Bollandistes.

Gippert (2013): Jost G., "The Georgian Hagiorites and their Impact on the Centres of Georgian Eruditeness", in David Muskhelishvili (ed.), *Georgian Athonites and Christian Civilization (Religion and Spirituality)*, New York: Nova Science Publishers, 75–84. https://www.academia.edu/20189502.

— (2016): Jost G., "Mravaltavi – A Special Type of Georgian Multiple-Text Manuscripts", in Michael Friedrich, Cosima Schwarke (eds.), *One-Volume Libraries: Composite and Multiple-Text Manuscripts* (Studies in Manuscript Cultures, 9). Berlin / Boston: de Gruyter, 47–91. https://doi.org/10.1515/9783110496956-003.

— (2019): Jost G., "Cod. Vind. georg. 4 – An Unusual Type of Mravaltavi", *Manuscript Cultures* 13, 81–116. https://fiona.uni-hamburg.de/21507602/mc13-gippert.pdf.

Gippert et al. (2018): Jost G., *Georgische Handschriften*. In Zusammenarbeit mit dem Nationalen Korneli-Kekelidze-Handschriftenzentrum Georgiens und unter Mitwirkung von Zurab Tchumburidze und Elene Machavariani. Wiesbaden: Reichert.

Goering (2018): J. E. Goering, "Paul of Thebes and the Monastery of Paul", in Oliver Nicholson (ed.), *The Oxford Dictionary of Late Antiquity.* Oxford: Oxford University Press, 1151–1152.

Guillaumont & Kuhn (1991): Antoine G. and K. H. K., "Paul of Thebes, Saint", in Aziz Suryal Atiya (ed.), *The Coptic Encyclopedia*, vol. VI. MacMillan Publishing Company, 1925–1927. https://archive.org/details/TheCopticEncyclopedia6_20181123/The%20Coptic%20Encyclopedia_6/.

Horn & Phenix (2008): John Rufus: *The Lives of Peter the Iberian, Theodosius of Jerusalem and the Monk Romanus*. Ed. and Transl. with an Introduction and Notes by Cornelia B. H. and Robert R. Ph. Jr. (Writings from the Greco-Roman World, 24). Leiden / Boston: Brill.

Kekelidze (1980): კორნელი კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტომი I. თბილისი: მეცნიერება. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/352642

Maisuradze et al. (1999): მ[ანანა] მაისურაძე, მ. მამულაშვილი, ა. ღამბაშიძე, მ. ჩხენკელი, ათონის მრავალთავი. იოანე ბოლნელის ქადაგებანი / M[anana] M., M. Mamulashvili, A. Gambashidze, M. Chkhenkeli, *The Athos Polycephalon*. თბილისი. ჰტტპს://ივერიელი.ნპლგ.გოვ.გე/ჰანდლე/1234/434742.

Matchavariani (2023): Maia M., "St. Demetrios of Thessaloniki – Georgian Sources on the History of the Formation of the Saint's Cult. Paper read at the International Conference "The Georgian Manuscript Heritage II" (Korneli Kekelidze Georgian National Center of Manuscripts, Tbilisi, Georgia), 28.7.2023.

Matitashvili (2017): შოთა მათითაშვილი, ქართული ბერმონაზვნობის ისტორია. IV–V საუკუნეები. ტ. I. თბილისი: მერიდიანი.

Mepisaschwili & Zinzadse (1987): Russudan M., Wachtang Z., *Georgien: Wehrbauten und Kirchen*. Aufnahmen von Rolf Schrade. Leipzig: Seemann.

Metreveli et al. (1980): უძველესი იადგარი. გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებელნ დაურთეს ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანკიევმა და ლ. ხევსურიანმა (ძველი ქართული მწერლობის ძეგლები, II). თბილისი: მეცნიერება. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/435562.

Mgaloblishvili (1991): კლარჯული მრავალთავი. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო თამილა მგალობლი'შვილი (ძველი ქართული მწერლობის ძეგლები, 12/1). თბილისი: მეცნიერება. http://gelati.edu.ge/wp-content/uploads/2013/06/კლარჯული-მრავალთავი-XII-საუკუნე.pdf.

— (2001): Tamila M., "The Georgian Sabaite (Sabatsminduri) Literary School and the Sabatsmindian Version of the Georgian Mravaltavi (Polykephalon)", in: Joseph Patrich (ed.), *The Sabaite Heritage in the Orthodox Church from the Fifth Century to the Present* (Orientalia Lovaniensia Analecta, 98). Leuven: Peeters, 229–233.

— (2015): Tamila M., "The Inscription from Khirbat Umm Leisun, and Georgian Presence in the Holy Land", *Atiqot* 83, 2015, 185–193. https://www.jstor.org/stable/24585519.

Nau (1901): François N., "Le texte grec original de la Vie de S. Paul de Thèbes", *Analecta Bollandiana* 20, 121–157. https://archive.org/details/Nau1901VieDeS.PaulDeThebes.

— (1905): François N., "Le chapitre ΠΕΡΙ ΑΝΑΧΩΡΗΤΩΝ ΑΓΙΩΝ et les sources de la Vie de Saint Paul de Thébes", *Revue de l'orient chrétien* 10, 387–417. https://archive.org/details/revuedelorientch101905pari.

Oldfather et al. (1943): *Studies in the Text Tradition of St. Jerome's* Vitae Patrum. By John Frank Cherf, Katharine Tubbs Corey, Mary Donald McNeil, Ruth French Strout, John Leslie Catterall, Grundy Steiner and Harriet Clara Jameson. Ed. by William Abbott O., Urbana: The University of Illinois Press. https://archive.org/details/studiesintexttra0000oldf.

Otkhmezuri (2022): Medieval Georgian Literary Culture and Book Production in the Christian Middle East and Byzantium. "Illuminating Georgia from the Holy Places through the Divine Books". Ed. by Thamar Otkhmezuri, English transl. by Manana Odisheli and Michael Vickers. Münster: Aschendorff.

Seligman (2015): Jon S., "A Georgian Monastery from the Byzantine Period at Khirbat Umm Leisun, Jerusalem", *Atiqot* 83, 145–180. https://www.academia.edu/19357189.

Sergius (1876): Архиепископ Сергий (Спасский), *Полный месяцеслов Востока*. Т. II: *Святой Восток.* Владимир: Парков. https://disk.yandex.ru/d/yaX0QDnGI6PJjA.

Sharashidze (1954): საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. ყოფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (A კოლექცია). კორნელი კეკელიძის საერთო რედაქციით. ტომი IV, შეადგინა ქრისტინა შარაშიძემ. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/268210.

Shanidze et al. (1994): უდაბნოს მრავალთავი. აკაკი შანიძისა და ზურაბ ჭუმბურიძის რედაქციით. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს ლ. ბარამიძემ, კ. დანელიამ, რ. ენუქაშვილმა, ი. იმნაიშვილმა, ლ. კიკნაძემ, მ. შანიძემ და ზ. ჭუმბურიძემ (ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 28). თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. https://digitallibrary.tsu.ge/book/2021/dec/shromebi/shanidze-udabnos-mravaltavi.pdf.

Tarkhnishvili (1955): *Geschichte der kirchlichen Georgischen Literatur*. Auf Grund des ersten Bandes der georgischen Literaturgeschichte von K. Kekelidze bearb. von Michael Tarchnišvili in Verbindung mit Julius Assfalg (Studi e testi, 185). Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana. https://archive.org/details/geschichtederkir0000tarx/page/n5/mode/2up.

— (1959–1960): Michel Tarchnischvili, *Le grand lectionnaire de l'église de Jérusalem (V^e–VIIIe siècle)*. I–II. Édité. / I–II. Traduit. (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 188, 189, 204, 205 / Scriptores iberici 9, 10, 13, 14). Louvain: Secrétariat du CorpusSCO.

— (1960): Michel Tarchnišvili, "Zwei georgische Lektionarfragmente aus dem 5. und 8. Jahrhundert", *Le Muséon* 73, 261–296.

Taylor (1987): Joan E. T., “Graffito Depicting John the Baptist in Nazareth”, *Palestine Exploration Quarterly* 119, 142–148.

Tchekhanovets (2018): Yana Tch., *The Caucasian Archaeology of the Holy Land: Armenian, Georgian and Albanian communities between the 4th and 11th centuries CE* (Handbook of Oriental Studies. 1: The Near and Middle East, 123). Leiden: Brill.

Tseradze (2005): თინა ცერაძე, “აგიოგრაფიულ-ჰომილეტიკური კრებულების უძველესი ქართული ხელნაწერი ტრადიცია”, მრავალთავი 21, 27–45. https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/259100.

Van Esbroeck (1975): Michel V. E., *Les plus anciens homéliaires géorgiens. Étude descriptive et historique* (Publications de l’Institut Orientaliste de Louvain, 10). Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, Institut Orientaliste.

პავლე თებელის „ცხოვრების“ უძველესი ქართული ვერსია

მაია მაჭავარიანი (თბილისი)

გურიის უდაბნოსა და პარხლის მრავალთავებში დაცული პავლე თებელის „ცხოვრების“ უძველესი ქართული ვერსია დღემდე შესწავლილი არ ყოფილა. სტატიაში წარმოდგენილია თხზულების შემცველი ხელნაწერი კრებულების, ტექსტისა და პავლე თებელთან დაკავშირებული ლიტურგიკული წყაროების კვლევის შედეგები, რომელიც მნიშვნელოვანია პავლე თებელის „ცხოვრების“ არა მხოლოდ ქართული, არამედ ბერძნული ტექსტის ისტორიისათვის. ქართული მასალის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა „ცხოვრების“ ბერძნულ თავდაპირველ რედაქციასა და მის ავტორობასთან დაკავშირებული საკითხების განსხვავებული ინტერპრეტაცია.

გამოკვლევას ასევე ერთვის პავლე თებელის „ცხოვრების“ უძველესი ქართული ვერსიის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი სამეცნიერო აპარატით, სადაც ხელნაწერების ვარიანტულ წაკითხვებთან ერთად შეტანილია ქართული თარგმანის ბერძნულ ტექსტთან შედარების შედეგები.